

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8 2022

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України провів телефонну розмову з Генеральним секретарем НАТО	3
Звернення Президента України В. Зеленського	3
Телефонна розмова Президента України В. Зеленського з Президентом Франції Е. Макроном	5

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А. «Рамштайн-4»: перспективи збільшення постачання зброї, обладнання і боєприпасів для України	6
Тарасенко Н. «Зернова угода» в оцінках політиків і експертів	15

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Розвиток макроекономічної ситуації в Україні
під впливом повномасштабного воєнного вторгнення Росії 25**

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України 38
Сучасні дослідження та розробки академічної науки 39
Наукові видання НАН України 41
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти 42
Інтерв'ю вчених НАН України 50
Перспективні напрями розвитку української науки 52
Розробки та дослідження для агропромислового комплексу 54

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Половинчак Ю., Бергелський А.

**Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт
бібліотечного депонування
(на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р.) 57**

Коротко про головне

Президент України провів телефонну розмову з Генеральним секретарем НАТО

Президент України В. Зеленський провів телефонну розмову з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом.

Генеральний секретар Альянсу висловив співчуття у зв'язку з убивством Росією українських військовополонених в Оленівці.

Президент України окремо поінформував Є. Столтенберга про ситуацію на полі бою та необхідність швидшого отримання Україною більшої кількості важкої зброї від країн – членів НАТО для успішного відбиття російських атак і переходу до подальшого контрнаступу.

Крім того, В. Зеленський наголосив на важливості одержання нашою державою від Альянсу в максимально стислі терміни нелетальної військової допомоги в межах комплексного пакета, який було затверджено на Мадридському саміті НАТО. Він зробив акцент на важливості забезпечення повного фінансування вказаної допомоги.

Президент окремо обговорив з Генеральним секретарем Альянсу стан опрацювання запитів України до НАТО стосовно допомоги для проведення гуманітарного розмінування і висловив сподівання на прискорення постачання необхідного обладнання.

Є. Столтенберг привітав угоду щодо розблокування експорту українського зерна через чорноморські порти та відправлення з Одеси першого судна зі збіжжям.

Глава держави запросив Генерального секретаря НАТО взяти участь в онлайн-саміті Кримської платформи 23 серпня поточного року (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 2.08).

Звернення Президента України В. Зеленського

Сила демократичного світу добре відчувається на полі бою в Україні цими тижнями – звернення Президента В. Зеленського

Бажаю здоров'я, шановні українці!

Сьогодні почалося виконання ініціативи щодо експорту українського зерна та іншої агропродукції з наших портів на Чорному морі. Перше судно, яке перевозить 26 тис. т кукурудзи, вийшло з порту Одеси.

Станом на зараз іще не час робити будь-які висновки та прогнозувати подальші події. Але порт запрацював, експортний рух почався, і це можна назвати першим позитивним сигналом того, що є шанс зупинити розгортання продовольчої кризи у світі.

Наразі все залежить від виконання безпекових параметрів ініціативи, а це – відповідальність партнерів, насамперед Організації Об'єднаних Націй і Туреччини.

У нас не може бути ілюзії, що Росія просто утримається від спроб зірвати український експорт. Росія послідовно провокувала голод в країнах Африки та Азії, які традиційно імпортували значні обсяги українського продовольства. А зараз, в умовах надзвичайної спеки цьогоріч у Європі, загроза цінової кризи та певного продовольчого дефіциту є також і для частини європейських країн.

Тож подивимось, як працюватимуть домовленості та чи справді буде безпека. Своєї черги на відправлення вже чекають 16 суден, і ми готові зробити належний внесок у стабілізацію світового ринку продовольства.

Для нашої держави це теж має значну користь, і питання не лише в мільярдах доларів валютної виручки. До вирощування експортних аграрних культур залучено близько 0,5 млн українців, а якщо додати суміжні галузі, то це плюс 1 млн робочих місць. Звідси і відповідна державна увага до виконання експортної ініціативи. Це справді потрібно нашим людям.

Говорив сьогодні з Президентом Франції Е. Макроном, зокрема й про відновлення нашого аграрного експорту морем. Загалом переговори тривали півтори години й були дуже змістовними: передусім відносини в оборонній сфері, широкий спектр безпекових питань – дякую за вже передану Україні допомогу, яка ефективно захищає нас на полі бою.

Також обговорили макрофінансову підтримку для нашої держави. Я попросив пана Президента допомогти нам розблокувати макрофін, який загальмувався у Європі. Хочу нагадати всім лідерам, що це 9 млрд євро. Це не дрібниці для нас, а важливі соціальні речі – це наші пенсії, це наші заробітні плати, підтримка для переселенців. Тому ми очікуємо відповідних рішень конкретних державних діячів.

Пан Президент Франції поінформував мене про результати свого турне країнами Африки – ми зараз посилюємо цей напрям нашої зовнішньої політики. Я запросив Президента Макрона взяти участь в онлайн-саміті Кримської платформи, який відбудеться незабаром.

Торік ми створили Кримську платформу й розвиваємо цей формат – попри всі загрози та відчутну дипломатичну протидію Росії.

За роки окупації Росія перетворила Крим на великий військово-тюремний табір, і десятки тисяч людей стали його жертвами. Крим став плацдармом для ударів по вільній території нашої країни... Слабка й недостатньо принципова реакція на окупацію Криму в 2014 р. й у наступні роки стала однією з передумов того, що російська агресія змогла розростися до таких масштабів. Поступово відновимо справедливість і щодо нашого Криму.

Ситуація на полі бою за минулу добу не зазнала суттєвих змін. Тривають жорстокі бої на Донбасі, на Харківщині, триває боротьба за південь нашої держави...

Українська артилерія та розвідка вже зробили багато для того, щоб знизити вогневий потенціал окупантів, і це відчувається. Хочу сьогодні подякувати всім нашим воїнам, які руйнують російську логістику, які знищують боєзапас окупантів і які не залишають окупантам жодного безпечного місця на нашій землі.

Також хочу подякувати зараз партнерам – усім, хто постачає Україні сучасну й ефективну артилерію, ракетні системи. Сила демократичного світу добре відчувається на полі бою в Україні цими тижнями.

І сьогодні ж відбулася чергова розмова у форматі Україна – Сполучені Штати три на три: А. Єрмак та Д. Салліван, Д. Кулеба та Е. Блінкен, В. Залужний та М. Міллі. Це наш постійний формат, який уже дав змогу зробити фундаментальний внесок у захист усього вільного світу. Скоординували наступні кроки в підтримці України.

Вічна слава всім, хто бореться за свободу!

Слава Україні!

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 1.08).*

Телефонна розмова Президента України В. Зеленського з Президентом Франції Е. Макроном

У межах постійного діалогу Президент України В. Зеленський провів телефонну розмову з Президентом Франції Е. Макроном. Предметні перемовини тривали півтори години.

Глава Української держави відзначив важливу роль Парижу й особисто Е. Макрона в ухваленні під час головування Франції в ЄС історичного рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. В. Зеленський також висловив подяку за участь першої леді Франції Б. Макрон у другому київському Саміті перших леді та джентльменів 23 липня 2022 р.

Президент України поінформував лідера Франції про перебіг протидії російській агресії та ситуацію на полі бою. «Ми ведемо війну проти справжньої держави-терориста. Сплановане цинічне знищення Росією українських військовополонених в Оленівці – свідчення цього», – наголосив В. Зеленський.

Глава держави подякував Франції за рішуче засудження цього злочину проти людяності та готовність сприяти притягненню винних до відповідальності.

Лідери держав предметно обговорили безпекову співпрацю. Президент України відзначив ухвалені Францією рішення щодо постачання нового сучасного озброєння, а також надану оборонну допомогу. Сторони домовилися координувати подальші дії з надання Україні безпекової допомоги як Францією, так й іншими міжнародними партнерами, зокрема

щодо задоволення першочергових потреб українських захисників у сучасному озброєнні.

Окремо було обговорено важливе питання макрофінансової підтримки нашої держави та вагому роль Французької Республіки в цьому процесі.

В. Зеленський та Е. Макрон торкнулися проблематики воєнних злочинів, що їх РФ продовжує скоювати в Україні. «Усі винні мають бути покарані. Це наша принципова позиція», – наголосив Президент України.

Глава Української держави висловив подяку французькій стороні за практичний внесок у зусилля щодо боротьби з безкарністю Росії, а саме за направлення до України групи медиків і жандармів для встановлення фактів злочинів, скоєних російським агресором. У цьому зв'язку було обговорено питання продовження роботи вказаної групи.

Значну увагу приділили участі Франції в повоєнній відбудові України, зокрема долученню до реалізації Fast Recovery Plan. В. Зеленський відзначив важливість готовності Франції взяти участь у відбудові окремого регіону України.

Особливе місце в розмові посіла тема глобальної продовольчої безпеки. Співрозмовники привітали ініціативу з перевезення українського зерна й наголосили на необхідності її неухильної реалізації. Було також обговорено практичні аспекти нарощування експорту українського збіжжя іншими логістичними шляхами.

Президент Франції детально поінформував про підсумки свого турне країнами Африки, одним з результатів якого стало розширення антивоєнної коаліції та консолідація міжнародної підтримки України в умовах повномасштабної агресії проти нашої держави з боку Росії.

В. Зеленський запросив Е. Макрона взяти участь в онлайн-саміті міжнародної Кримської платформи 23 серпня поточного року (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 1.08).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

«Рамштайн-4»: перспективи збільшення постачання зброї, обладнання і боєприпасів для України

В онлайн-форматі 20 липня відбулася зустріч Контактної групи з оборони України (Ukraine Defense Contact Group) за участі міністра оборони України О. Резнікова («Рамштайн-4»). Це вже четверте засідання, на якому наші союзники вирішують питання постачання зброї Україні. На цьому

засіданні союзники України вирішили сконцентруватися насамперед на важкому озброєнні, артилерії, РСЗВ, снарядах і ракетах, щоб усунути можливості російської армії до наступу.

Експерти припускають, що США та союзники планують поставити до 20 од. M142 HIMARS Україні, а є необхідність значно більшої кількості. Проте у Європі в тих, хто реально міг би передати Україні установки, залишилося лише 18 машин у Румунії. Можливо, нещодавнє польське замовлення на величезну кількість (у 500 пускових; у США в наявності – 420) призначається не лише для Польщі. Поки що тривають опції допомоги – чотири установки на два тижні.

Як відомо, у лютому – березні 2022 р. Україна була в складній ситуації. Було розуміння, що за героїзму та стійкості українського народу українська армія може не вистояти проти чисельної переваги військ й озброєння росіян. Адже українська армія могла втратити здатність вести організований опір регулярним силам супротивника. Це було питання півтора-двох місяців конфлікту високої інтенсивності. Як зазначають деякі експерти, росіяни були чудово обізнані, які сили й засоби ми мали після знищення наших арсеналів у попередні роки. Також вони, напевно, уявляли, який ресурс у вигляді радянських озброєнь ми теоретично можемо залучити (купити зі складів, отримати з армій, що діють, замовити виробництво й отримати у стислий термін). Відступ з північних регіонів був для них неприємним, але раціональним рішенням. У них зберігалася тотальна перевага на короткий і середній термін (URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/rammshtayn-4-kak-ukraina-i-zapad-peresobirayut-goryaschiy-avtomobil-na-hodu>. 2022. 25.07).

Західні країни обіцяли збільшити поставки зброї, але обмежувалися легким озброєнням. Щодо важких видів озброєння, то лише лунали обережні обіцянки. Міністерство оборони України всіма силами переконувало, що нам потрібен терміновий перехід на важке озброєння західного зразка. Було дуже тяжко переконувати. Наші партнери наголошували на необхідності поставок зброї радянського зразка, яка залишалася в деяких країнах. Вони мотивували це тим, що українська армія вміє нею користуватися, а озброєння НАТО довго освоюватимуть.

Проте в травні 2022 р. була драматична ситуація, коли постачання снарядів радянських зразків знизилося до критичних показників, а потік іноземних озброєнь лише набрав обертів. Лише завдяки героїзму українських воїнів вдавалося стримувати ворога і виграти час, поки стало зрозуміло, що українській армії потрібна сучасна якісна важка зброя. Дожити до травня й пережити травень у технічному плані вдалося завдяки тому, що Міністерство оборони змогло знайти можливості купувати снаряди та техніку.

Лідери багатьох країн зрозуміли, що російська армія загрожує не лише Україні, а і всьому цивілізованому співтовариству. Було вирішено активізувати підтримку Україні. Контактна група з питань оборони України була створена у квітні з ініціативи Сполучених Штатів Америки. Перша

зустріч відбулася у німецькому Рамштайні наприкінці квітня, після чого цей формат отримав назву «Рамштайн». Міністр оборони України О. Резніков заявив, що це перетворилося на справжню коаліцію держав на підтримку України.

Тож чергова зустріч Контактної групи з питань оборони України, «Рамштайн-4», була дуже продуктивною, оскільки багато країн виступили з новими ініціативами щодо посилення можливостей ЗСУ. Про це заявив на підсумковій пресконференції в Пентагоні міністр оборони США Л. Остін. «Ми розуміємо нагальність і докладаємо всіх зусиль, щоб зберегти та посилити імпульс допомоги. І це включало багато нових заяв, зроблених сьогодні зранку», – зазначив глава оборонного відомства США (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3533456-ramstajn4-buv-duze-produktivnim-u-plani-novih-iniciativ-glava-pentagonu.html>. 2022. 20.07).

Він повідомив, що в зустрічі взяли участь міністри оборони та начальники штабів з майже 50 країн. «Ми бачимо, як країни з усього світу продовжують нарощувати поставки (в Україну) вкрай необхідних систем і боєприпасів. І це були справді надихаючі зусилля», – наголосив Л. Остін. За словами міністра оборони США, крім передачі озброєнь, деякі союзники й партнери забезпечують навчання та тренування українських військових для роботи з ними. Деякі країни відновлюють українську техніку, а хтось постачає запчастини та інші бойові засоби. «Я впевнений, що ці зусилля зростатимуть», – підкреслив Л. Остін.

При цьому він подякував міністрові оборони України О. Резнікову, який поінформував учасників зустрічі про розвиток ситуації на фронті та нагальні потреби ЗСУ. «Усіх учасників Контактної групи надихнула мужність українського народу, а також уміння українських військових», – зауважив глава оборонного відомства США.

У свою чергу координатор зі стратегічних комунікацій Ради нацбезпеки Білого дому Д. Кірбі під час брифінгу у Вашингтоні заявив, що адміністрація Д. Байдена готується оголосити про ухвалення нового пакета оборонної допомоги Україні, який включатиме додаткові реактивні системи залпового вогню «HIMARS». «Ми надалі забезпечуватимемо Україну історичним рівнем оборонної допомоги. Пізніше цього тижня адміністрація оголосить про виділення чергового пакета допомоги за повноваженнями президента США (Presidential Drawdown) з військовим обладнанням для України», – зазначив представник Білого дому (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3532807-bilij-dim-anonsuvav-novi-himars-dla-ukraini.html>. 2022. 20.07).

За його словами, цей пакет включатиме «більше систем “HIMARS”, які українці застосовують дуже ефективно, змінюючи ситуацію на полі бою». Крім того, він повідомив, що ЗСУ буде передано боєприпаси для цих систем залпового вогню, а також інші артилерійські набой.

Як повідомили ЗМІ, виділення президентом США допомоги у вигляді Presidential Drawdown передбачає передачу озброєння й техніки зарубіжним

країнам, що може бути негайно вилученою із запасів Пентагону. Крім того, існують інші програми військової підтримки ЗСУ, зокрема Ініціативи сприяння безпеці України (USAI), яка має на меті закупівлю нових озброєнь у виробників. Адже Україні доведеться довго боротися з ворогом, і їй потрібна підтримка. Про це говорили учасники засідання «Рамштайн-4».

На думку керівника об'єднаного комітету начальників штабів Сполучених Штатів Америки М. Міллі, найімовірніше війна не завершиться найближчим часом і в майбутньому перейде в затяжну форму. Росіяни продовжать «використовувати важку артилерію для досягнення своїх обмежених успіхів на Сході», які здобувають «неймовірно високою ціною втрат». «Нинішня фаза надалі буде битвою на виснаження, що ведеться за допомогою вогню на великій відстані», – зазначив М. Міллі (URL: <https://vikna.tv/video/svit/ramshtajn-4-rezultaty-zustrichi-ta-shho-obiczyayut-partnery-ukrayiny>. 2022. 21.07).

При цьому він запевнив, що США разом з партнерами продовжуватимуть поставки зброї українцям, щоб вони захистили свою країну, а для росіян і надалі збільшуватимуть ціну агресії, щоб змусити їх припинити цю неспровоковану війну.

М. Міллі повідомив, що союзники надають Україні понад 20 реактивних систем залпового вогню «HIMARS». Дванадцять з них уже передано. Найближчим часом США дадуть ще чотири, які увійдуть до нового пакета американської допомоги. Решта надійде від інших країн-партнерів. Також М. Міллі повідомив, що в США навчили вже 200 українських воїнів працювати з HIMARS. Екіпаж однієї системи складається з трьох людей.

Робота систем «HIMARS» тішить усіх українців і змушує окупантів нервувати. Адже за короткий період їх використання вдалося знищити чимало ворожих логістичних об'єктів і складів. Проте кількості цих РСЗВ замало для України, щоб іти в контрнаступ.

Щодо постачань ракет більшої дальності для HIMARS (дальності ураження до 300 км), голова Пентагону, як і генерал М. Міллі, відповідали доволі неоднозначно, але підкреслили, що Україна отримує ті снаряди та зброю, яка потрібна їй на цьому етапі війни.

Натомість радник президента США Д. Байдена з нацбезпеки Д. Салліван заявив прямо, що США не готові надати Україні ракети ATACMS із дальністю 300 км для ракетних систем HIMARS попри запити Києва. Він наголосив, що одна ключова мета Сполучених Штатів Америки полягає в тому, щоб зробити все необхідне для підтримки та захисту України, а інша в тому, щоб не опинитися на дорозі до третьої світової війни.

Разом з тим американські високопосадовці повідомили, що найближчим часом в Україну прибудуть дві системи ППО «NASAMS». Зокрема, Л. Остін зазначив, що країни-союзники розглядають постачання в майбутньому й іншої, навіть більш сучасної техніки, однак перед цим українські захисники мають пройти навчання, адже ці системи є вкрай точними та чутливими.

Як зазначив міністр оборони України О. Резніков під час дискусії на Atlantic Council, Україні потрібно щонайменше 50 HIMARS для оборони й близько 100 – для повноцінного контрнаступу. Він наголосив, що лінія фронту становить майже 2500 км – це приблизна відстань між Варшавою та Барселаною. «Ми вже звільнили понад 1 тис. малих міст та сіл, які були захоплені Росією. І маємо звільнити ще близько 2 тис. 500. Ми показали, що це можливо і що Росію точно можна перемогти», – заявив О. Резніков (URL: <https://vikna.tv/video/ukrayina/oleksij-reznikov-rozproviv-skilky-himars-potrebuye-ukrayina>. 2022. 20.07). За його словами, додаткові постачання РСЗВ «HIMARS» допоможуть українським військовим швидше знищити логістику російських окупантів та завадити їм проводити великі наступальні операції. Як наслідок – зниження втрат України на фронті.

О. Резніков також наголосив, що, крім HIMARS, Україна потребує броньовану техніку та безпілотників.

З ним погоджуються й західні партнери, які також вважають, що потрібно багато чого зробити. Зокрема, М. Міллі також наголосив, що одні лише HIMARS не забезпечать того, щоб виграти чи програти битву. «Але із цим допоможе поєднання ряду можливостей, які ми, а головне, також і наші союзники, надали й плануємо надавати надалі», – підкреслив голова об'єднаного комітету начальників штабів Сполучених Штатів Америки.

Він повідомив, що під час зустрічі Контактної групи йшлося також про надання Україні літаків західного зразка – Ф-15 і Ф-16. «Однак поки це дуже далека й невизначена перспектива. А от щодо навчання українських пілотів літати на них – уже вивчають», – наголосив М. Міллі.

Щоправда, координатор Ради національної безпеки США зі стратегічних комунікацій Д. Кірбі заявив, що Пентагон почав попереднє оцінювання можливості передання Україні сучасних винищувачів. Як повідомили ЗМІ, у проєкті оборонного бюджету на 2023 р., затвердженому Палатою представників США, передбачено 100 млн дол. на навчання українських пілотів.

За словами голови Об'єднаного комітету штабів США М. Міллі, остаточне рішення щодо цього ще не ухвалено. Під час пресконференції він вказав, що Пентагон «вивчає ряд можливостей, враховуючи тренування пілотів». «На тепер пріоритетом підтримки є нагальні завдання й допомога в битві, яку вони ведуть, використання збройних систем, необхідних їм для успіху в цій битві... Я б не вдавався в прогнози, де вони будуть через місяці або роки в плані навчання пілотів», – зауважив М. Міллі.

Тим часом міністр оборони Словаччини Я. Надь заявив, що країна розгляне можливість передання Україні 11 винищувачів МіГ-29 після того, як словацькі повітряні сили перестануть їх експлуатувати. Звичайно це не зразки літаків НАТО, але й ці модернізовані МіГ-29 можуть допомогти українській армії. Щоправда, це лише плани на перспективу.

За інформацією ЗМІ, обговорюються й інші поставки озброєнь. За словами О. Резнікова, постачання NASAMS рухається до завершення. Крім

того, є прогрес з пусковими установками «Гарпун» і протикорабельними ракетами, які США з Великою Британією заявляли як додаткову допомогу в червні. Хоча цілком імовірно, що в планах постачання може бути щось нове. Зокрема, начальник штабу ВПС США Ч. Браун на Форумі з безпеки в Аспені повідомив про постачання літаків в Україну як про факт, що відбувся: «Це буде щось не російське. Це я, мабуть, можу вам сказати. Чого я не можу зробити, то це сказати, що це буде», – зазначив Ч. Браун (URL: <https://thepage.ua/ua/politics/yaku-zbroyu-za-pidsumkami-ramshtajn-4-otrimaye-ukrayina>. 2022. 21.07).

На думку експертів, імовірність збільшення поставок озброєння досить велика. Почалися поставки ППО, почнеться й усе інше. Варто очікувати на хороші новини від союзників.

Міністр оборони О. Резніков натякає, що це так, хоча й не відкриває всіх деталей досягнутої домовленості. «За домовленістю з колегами тримаємо інтригу щодо лівової частки діючих та нових пакетів допомоги, які включають постачання озброєнь, амуніції, тренування наших воїнів та багато іншого. Спочатку їх відчує ворог на полі бою. Позитивним сигналом зустрічі є нові зобов'язання партнерів, які стосуються і суші, і моря, і неба», – наголосив міністр оборони України (URL: https://zaxid.net/ramshtayn_4_pidsumki_i_perspektivi_n1546637. 2022. 21.07).

О. Резніков також повідомив про постачання танків для Збройних сил України. За його словами, Україна працює з однією з європейських країн над отриманням основних бойових німецьких танків «Leopard». «Скоріше, ми почнемо з однією із дружніх країн, у яких є танки “Leopard”. Вони готові нам їх передати», – зазначив О. Резніков.

За його словами, план полягає в тому, що кількадесят перших танків Україна отримає для навчання військових. Навчання можуть відбутися на полігонах у країнах Балтії, з якими є відповідна домовленість. «Після того як танкові екіпажі будуть готовими, будемо продовжувати паралельно вести розмову про озброєння українських збройних сил сучасними танками. Це не тільки Leopard, ми також намагаємося переконати наших партнерів, що це можуть бути й Abrams американського виробництва», – наголосив О. Резніков (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/25/7360065>. 2022. 25.07).

За інформацією ЗМІ, Україна вже кілька місяців намагається отримати бойові танки західного зразка, однак поки що не отримала згоди на це від держав-партнерів. Іспанія готова передати Україні танки «Leopard» 2A4. Для цього Мадриду необхідна згода Берліну.

Натомість Польща передала Україні чергову партію бронетехніки, зокрема танки, і планує передати САУ. Як повідомив речник Агентства озброєнь Міністерства національної оборони Польщі К. Платек, Україні було передано польські танки РТ-91 «Twardy».

К. Платек зазначив, що Польща заповнить прогалину, яка утворилася через передачу танків Україні, поставками танків з Південної Кореї. «Пробіл

у понад 200 танків Т-72, пробіл у певній кількості РТ-91, щодо нього я не можу сказати кількість, буде заповнено повністю, навіть з подвоєною силою, тому що це танки набагато вищого рівня якості», – наголосив К. Платек.

У свою чергу глава Офісу Президента А. Єрмак у своєму телеграм-каналі також повідомив, що танки РТ-91 «Тwardy» від Польщі вже в Україні.

Північна Македонія також передає Україні радянські танки Т-72, які планувала знімати з озброєння найближчими роками. Конвой з танками вже виїхав до України, кількість техніки не розголошується.

Міністерство оборони Північної Македонії підтвердило передачу Україні танків Т-72 після того, як у соціальних мережах з'явилися кадри з колоною техніки. В оборонному відомстві зазначили, що танки були на озброєнні в підрозділі, який невдовзі розформують. Рішення передати їх Україні додатково аргументували тим, що ще за кілька років ця техніка стане застарілою і її все одно потрібно замінювати сучасною. Скільки танків передають Україні, не уточнюють. Загалом, наскільки відомо, армія Північної Македонії має на озброєнні близько 30 танків Т-72 (URL: https://zaxid.net/pivnichna_makedoniya_peredala_ukrayini_radyanski_tanki_t_72_n1547131. 2022. 29.07).

Німеччина також активізувалася й почала постачання зенітних самохідних установок «Gerard» в Україну. Щоправда, лише три одиниці цієї техніки. «Це зенітно-ракетні комплекси, до яких нам передано десятки тисяч набоїв. Ми очікуємо перших 15 Gerard. Три сьогодні заїхали в Україну. Вони сьогодні вже в розпорядженні Збройних сил України», – заявив О. Резніков.

Постачання боєприпасів для Gerard раніше вважалося проблемою, оскільки було доступно лише трохи менше 60 тис. 35-міліметрових снарядів.

Разом з тим, як зазначають спостерігачі, обіцяні урядом Німеччини постачання зброї Україні явно затримуються, зокрема зенітно-ракетні комплекси «Iris-T SLM». Повідомляється, що на початку липня український уряд подав заявку на купівлю 11 комплексів «Iris-T SLM» у збройовій компанії «Diehl Defense». Міністерство економіки в Берліні позитивно відреагувало на заявку та направило її до Федеральної ради безпеки. За три тижні рішення так і не було ухвалено. Рада, що засідає в закритому режимі та до якої входять дев'ять міністрів, які займаються зовнішньою політикою та політикою безпеки, у всіх випадках або не погоджувалася, або погоджувалася з небажанням на постачання зброї (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/23/7359786>. 2022. 23.07). Це якісна, але дорога зброя, адже одна система «Iris-T» коштує близько 140 млн євро, а за 11 од. потрібно заплатити 1,5 млрд євро. Проте Україна хоче закуповувати зброю в збройовій компанії «Diehl Defense».

За інформацією ЗМІ, на початку червня канцлер О. Шольц пообіцяв Україні постачання такої зброї в «найближчі тижні», але постачання очікується лише до кінця року. Уряд Німеччини раніше опублікував перелік зброї, що готується до передачі Україні – у ньому, зокрема, є 30 самохідних

артилерійських установок «Gerard», комплекси протиповітряної оборони «IRIS-T SLM» і бронетранспортери M113.

Майже 100 міжнародних експертів країн Східної Європи виступили з відкритим листом до уряду Німеччини, вимагаючи максимально прискорити та розширити постачання Україні сучасного важкого озброєння.

Кільський інститут світової економіки (IfW) також повідомляє про зниження темпів міжнародної військової допомоги Україні. В інституті вважають, що рівень військової допомоги поки що не відповідає потребам Збройних сил України, а наданої союзниками фінансової допомоги недостатньо для стабілізації державного бюджету України.

Згідно з даними останнього звіту Ukraine Support Tracker, за останні тижні обсяги військової та фінансової допомоги Україні значно скоротилися. Найбільш проблемна ситуація з поставками зброї. «Через потужні артилерійські обстріли Україна насамперед залежить від ракетних установок і гаубиць, щоб мати можливість захистити себе... Однак кількість не лише наданого, а й обіцяного озброєння значно нижча за сформульовані Україною потреби. Запаси в Росії значно вищі», – говорить К. Требеш, директор дослідницького центру «IfW» (URL: <https://glavcom.ua/country/politics/zbroya-dlya-ukrajini-viyskovi-eksperti-pomitili-nevtishnu-detal-858758.html>. 2022. 7.07).

За його словами, до війни в Росії було майже 2 тис. гаубиць. Нехай навіть деякі з них уже знищено або виведено з ладу, але з кінця січня Україна отримала від країн-партнерів лише 182 гаубиці. У випадку з реактивними системами залпового вогню співвідношення становить 1:44.

К. Требеш вважає, що в поставках зброї вражає великий розрив між підтримкою, яку було обіцяно, і підтримкою, яку було фактично надано. Лише Польща наразі виконала всі обіцянки щодо поставок і, наприклад, відправила понад 100 гаубиць «KRAB» із власних запасів, хоча країні безпосередньо загрожує сама Росія.

Щоправда, у Білому домі відкинули критику про буцімто недостатні поставки зброї із США Україні. «Я не думаю, що ми недопоставили зброю. Я переконаний, що швидкість, масштаб та обсяг поставок зі США Україні – потужне свідчення на користь логістичної потужності війська США, а також, як не дивно, політичної здатності Конгресу США об'єднатися й забезпечити для цього ресурси», – заявив радник з нацбезпеки США Д. Салліван у виступі на безпековому форумі в Аспені.

Посадовець з розумінням поставився до запитів України надати більше зброї, однак зазначив, що Україна отримала зброї на мільярди доларів від США з «блискавичною швидкістю» (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/dopomoha-zbroja-rakety/6670847.html>. 2022. 23.07).

Щодо ленд-лізу, то в Білому домі на запит журналістів відповіли, що наразі США віддають пріоритет програмам допомоги Україні, за які не потрібно буде повертати кошти. Програму ленд-лізу почнуть використовувати пізніше. «Наразі ми ставимо в пріоритет безпекову

допомогу для України, за яку їм пізніше не потрібно буде повертати кошти» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/14/novyna/bezpeka/bilomu-domi-poyasnyly-koly-pochnut-vykorystovuvaty-prohramu-lend-lizu-ukrayiny>. 2022. 14.07).

Як пояснили в Білому домі, програма ленд-лізу передбачає повернення коштів за отриману техніку, тоді як інші програми, за якими США надають допомогу Україні, наприклад USAI та програма президентських повноважень, не передбачають повернення коштів. Останні постачання американського озброєння в Україну відбуваються за цими програмами. Поки що адміністрація Д. Байдена використовує кошти, які виділив Конгрес США – ідеться про пакет у 40 млрд дол. Кошти потрібно витратити до кінця фінансового року в США, тобто до кінця вересня.

Координатор Ради з національної безпеки США та стратегічних комунікацій Д. Кірбі додав, що адміністрація все ще розглядає повноваження, що надаються програмою ленд-лізу.

Оцінюючи значення зустрічі Контактної групи, спостерігачі відзначають її важливість. Зазначається, що «Рамштайн-4» був важливим, зокрема, тим, що на ньому українська сторона звітувала про використання наданої їй західної бойової техніки. За твердженням нашого міністра, західні партнери були не просто задоволені тим, як українські вояки використовують їхню зброю, а «висловили захоплення майстерністю наших воїнів». Передусім ідеться про використання в боях артилерійських систем та про обстріл стратегічних об'єктів у тилу ворога за допомогою HIMARS. Головне, що було декларовано на зустрічі, де зібралося 50 країн-партнерів з усіх континентів (крім Антарктиди), що жодної «втоми» від війни в Україні немає. «Є розуміння, що на кону не лише Україна, а безпека всієї Європи», – запевнив О. Резніков.

Є також розуміння Заходу, що зволікати з деокупацією українських земель не можна, оскільки Росія активно готує їх анексію. Причому не особливо це й приховує.

За словами радника міністра оборони України О. Копитька, наші партнери вирішували не лише питання поставок озброєнь, а обслуговування цієї зброї, ремонт, навчання наших військових. «Ми вже маємо сотні одиниць важкого озброєння з різних країн. Не всі армії Європи мають той арсенал, котрий ми вже отримали. Щоб не виник колос на глиняних ногах, що обвалиться у якийсь момент через відсутність ЗПів (запасні частини, інструменти, приладдя. – Прим. авт.), масла й підготовлених техніків, ці процеси потрібно скоординувати», – зазначив О. Копитько (URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/rammshtayn-4-kak-ukraina-i-zapad-peresobirayut-goryaschiy-avtomobil-na-hodu>. 2022. 25.07).

За його словами, Україна порушувала й раніше це питання, зокрема про отримання стволів на заміну. Тепер це виходить на новий рівень. Ремонт – це перший крок до системного залучення ОПК. «Де-факто “Рамштайн” перетворюється на механізм, що вирощує нам армію іншого типу. Ми

перебираємо автомобіль, що палає, на ходу. Це неможливо зробити одним вольовим зусиллям. Це процес, що структурує. Який і слід оцінювати саме як процес, а не набір одиничних актів. Якщо все розпадеться на поодинокі акти, ми опинимося в безвиході, але трохи пізніше», – наголосив радник міністра.

На думку експертів, заяви безпосередньо на «Рамштайні» не варто розглядати у відриві від решти. Тому що основна робота – саме між «рамштайнами». І ведеться вона на різних рівнях. Адже прогрес у сфері отримання оборонної допомоги – це результат колективної праці, де на своїх рівнях працюють Президент України, Прем'єр-міністр, голова ОП, голова МЗС та дипломати, підключається голова ВРУ та інші особи – це не політичний реверанс. Воно так працює. «Є рівень ухвалення політичного рішення, є рівні формування політичного рішення політичними та військовими аргументами, є реалізація. Виграти війну можна лише організацією всіх рівнях», – наголосив О. Копитько.

На його переконання, нині нашим пріоритетом буде надзвичайна ефективність використання ресурсів. Війна нищить нашу економіку. Безлімітного потоку допомоги не буде. У цих умовах ми маємо не тільки вижити, а і сформувати резерви. «Рамштайн-4» дав ряд прикладних результатів у рамках правильної логіки. Це не ейфорія, а позитив.

У відносинах з нашими партнерами є значний прогрес. Ніхто публічно не скаже, що там усередині. Усі оцінки будуть лише за видимою частиною, потрібно уникати категоричних оцінок у будь-який бік. Ми маємо далеко не все, що хочемо. Але багато чого отримуємо. Не все можна повідомляти, багато того, що відбувається, залишається відомим лише незначній частині людей. Результати будуть відомі пізніше.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

«Зернова угода» в оцінках політиків і експертів

У Стамбулі 22 липня представники України, Туреччини та ООН підписали документ під назвою «Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів», або «зернову угоду». Офіційним представником від України в цьому процесі став міністр інфраструктури О. Кубраков, Туреччину представляв міністр оборони Х. Акар, ООН – Генсек організації А. Гутерріш. Аналогічний документ окремо підписали представники Туреччини, ООН і Росії. Підписантом з боку останньої став міністр оборони РФ С. Шойгу.

Необхідність ініціювання такої угоди та підписання її Україною була обумовлена рядом факторів, що виникли внаслідок російсько-української війни. Зокрема, через блокаду Росією українських портів ми втратили можливість експортувати зерно та інше продовольство на світові ринки. Як наслідок, виникла загроза глобальній продовольчій безпеці, про яку ще від

початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну почали говорити ООН та ряд інших міжнародних організацій. У березні, практично через місяць після широкоформатної військової агресії Росії, Генеральний секретар ООН А. Гутерріш заявив, що війна загрожує світу голодом. «Наслідки вже відчуваються по всьому світу з різким зростанням цін на продовольство, енергію та добрива. Це загрожує перерости в глобальний голод», – заявив він.

«Наслідки війни в Україні порушили енергетичні та продовольчі ринки. Серед багатьох інших факторів збоїв у ланцюжках постачання й стрибки цін на ключові товари штовхають світ до небезпечного інфляційного сплеску. Це матиме негайні та руйнівні наслідки для добробуту домогосподарств, причому ті, хто перебуває в бідності та майже бідності, як правило, постраждають найбільше», – ідеться у звіті Програми розвитку ООН, який було оприлюднено на початку липня.

«Те, що ми бачимо в усьому світі – це дедалі більша невпевненість у доступі до харчів, яка значно посилилася через російську агресію проти України», – заявив державний секретар США Е. Блінкен.

«Насправді ця криза є наслідком війни, коли Росія бомбить українські поля, руйнує, спалює, розкрадає сховища. Коли російські військові кораблі блокують чорноморські торговельні шляхи й українські порти, коли Росія не дає можливості вивозити українську пшеницю на експорт – це має, звісно, негативний вплив на життя людей в Африці або в Азії», – заявляв віцепрезидент Єврокомісії, високий представник ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики Ж. Боррель.

Як виявилось, Україна – ключова країна в гарантуванні продовольчої безпеки світу, особливо азійського й африканського регіонів. За оцінками Київської школи економіки, найбільше постраждали від блокади українських портів Єгипет, Ємен, Сирія, Ліван, а на Шрі-Ланці вже сталася криза із захопленням президентської резиденції протестувальниками.

До початку війни Україна посідала четверте місце у світі за обсягами експорту сільськогосподарської продукції. Українські аграрії забезпечували 10 % світового експорту пшениці, понад 15–20 % ячменю, більше ніж 50 % соняшникової олії. При цьому експорт через морські порти України перебував на рівні 5–6 млн т на місяць, однак після вторгнення росіян і початку бойових дій вони виявилися заблокованими. Українські трейдери змогли відправити частину зерна залізницею, вантажівками та річковим транспортом по Дунаю, що допомогло збільшити експорт приблизно до 1,5 млн т у травні та до 2 млн т у червні, хоча це все ще становило менше половини місячних поставок зерна. Як наслідок, нині Україні не вистачає часу, щоб відправити минулорічний урожай за кордон до того, як він зіпсується в сховищах. За оцінками експертів, залишок минулорічного врожаю становить 18–20 млн т (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/korabli-boyatsia-zakhodyty-v-porty-za-zernom/6676052.html>).

«Через блокування портів Одеси та Миколаєва експортні можливості України скоротилися більше ніж у п'ять разів. Дефіцит продовольства на глобальних ринках призводить до його здорожчання, а тому постраждає насамперед населення бідних країн, яке не матиме можливості придбати життєво необхідні продукти», – зазначає старший проєктний менеджер із земельної реформи Офісу реформ Кабінету Міністрів України, доктор економічних наук, професор А. Мартин.

Загроза глобальній продовольчій безпеці фактично змусила західних партнерів чинити тиск на Україну в питанні підписання угоди про розблокування портів. З одного боку, він був викликаний небажанням розвинутих країн через імовірний голод отримати чергову хвилю масової міграції, з іншого – Україна, яка під час війни залежить від фінансових вливань і постачання озброєнь із Заходу, нині не в тому положенні, щоб не дослухатися до порад союзників.

Розблокування експорту зерна важливе, звісно, не лише для світу, а й безпосередньо для України. Як відомо, експорт сільськогосподарської продукції та продовольства до війни був одним з головних джерел надходження валюти до державного бюджету. У 2020 р. частка від її продажу у валютній скарбниці становила 22,2 млрд дол. – це на той момент 45 % загального українського експорту. Згідно з розрахунками експертів Київської школи економіки, блокада морських портів коштувала українським аграріям майже 12 млрд дол., що є найбільшою статтею втрат агропромислового комплексу за період повномасштабної війни.

Як пояснює міністр аграрної політики М. Сольський, відсутність експорту «розірве фінансовий цикл»: фермери, які не отримують гроші за врожай, не матимуть змоги купити насіння, добрива, гербіциди та паливо для нової посівної кампанії. У результаті аграріям доведеться знизити посіви озимини, пшениці та ячменю від 30 до 60 % (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/stattja/ekonomika/uhoda-shhodo-rozblokuvannya-eksportu-zerna-yaki-umovy-ta-choho-poboyuyetsya-ukrayina>).

Фінансовий експерт С. Фурса у свою чергу наголошує, що відсутність експорту зерна негативно впливає на українську гривню. «Мільярди доларів експортної виручки не заходить у країну, що створює передумови до подальшого послаблення національної валюти й може загрожувати ще більшим зростанням цін. Неможливість експортувати сьогодні призведе до рішення про майбутні посіви й буде ще довго впливати на врожаї в Україні. Це просто робочі місця для тисяч українців, особливо в Одесі та Одеській області. Це гроші, які так конче потрібні, щоб протриматися під час війни», – наголошує експерт.

Крім того, в Україні вже збирають новий урожай. Попри війну, у 2022 р. було засіяно 13,4 млн га земель – це 95 % від запланованих 14,2 млн га. Перший заступник міністра агрополітики Т. Висоцький прогнозує 65 млн т врожаю цього року – це майже на 40 % менше за минулий рекордний урожай у 106,6 млн т (URL:

<https://biz.liga.net/ua/all/prodovolstvie/article/schet-idet-na-mesyatsy-kak-agrarii-hranyat-zerno-vo-vremya-blokady-portov>).

«Ми зберемо достатньо продукції для забезпечення внутрішнього споживання, також буде залишок для експорту», – переконаний заступник міністра. Оскільки Росія заблокувала експорт морем, прийдеться зберігати більше врожаю, однак потужностей для цього бракує, зауважує він. Загальна потужність усіх 1 тис. 273 зерносовищ України (станом на квітень) – 57 млн т, повідомляє компанія «Pro-Consulting». Найбільше зерна зберігають в елеваторах та зернових терміналах портів. Сорок відсотків потужностей для зберігання зерна сконцентровано в Одеській, Миколаївській, Полтавській, Вінницькій та Кіровоградській областях. Російські війська знищили 94 елеватори, за даними Pro-Constulting. Через руйнування чи окупацію із 28 портів працює лише 7.

«З урахуванням минулорічних залишків і динаміки експорту, не вистачає потужностей для зберігання десь на 10–15 млн т. Нестача більш гостро відчуватиметься восени, коли почнуть збирати кукурудзу, соняшник і сою», – зазначає гендиректор УКАБ Р. Сластьон.

Серед важливих факторів, що вплинули на підписання Україною «зернової угоди», оглядачі називають також необхідність показати світові, що навіть в умовах війни вона є надійним партнером, на якого можуть розраховувати. Відмова від підписання такого документа не була б сприйнята світовою спільнотою. Це б означало, що Україна нібито не хоче вберегти світ від голоду. Для нас, як для країни, що пережила Голодомор, такий розвиток подій був би неприпустимим.

Деталі цієї ініціативи почали публікуватися в ЗМІ задовго до офіційного підписання угоди, її також коментували офіційні особи України, зокрема радник голови Офісу Президента М. Подоляк. Повний текст чотиристоронньої угоди після підписання 22 липня оприлюднив заступник голови Офісу Президента А. Сибіга.

«Жодних інших закритих додатків, протоколів, документів та папірців на коліні – не існує. При цьому жодного підпису української сторони поруч із підписом окупантів не стоїть», – наголосив заступник міністра інфраструктури М. Найєм після підписання документа.

«Угода відбулася повністю на українських умовах – рівно так, як ми звільняли з військовими Чорне море та північ України», – зауважив міністр аграрної політики та продовольства України М. Сольський по факту підписання домовленості.

«Підписання такого документа на українських умовах стало можливим винятково завдяки Збройним силам України, успіхи яких дозволили відстояти ключові для України умови, а саме – залишити повний контроль за територіальними водами Північно-Західного регіону Чорного моря», – підкреслив на своїй сторінці у фейсбуці міністр інфраструктури України О. Кубраков (URL: <https://crimea.suspilne.media/ua/news/8479>).

У свою чергу Президент України В. Зеленський заявив, що близько 20 млн т торішнього врожаю зернових підуть на експорт з України в рамках цієї угоди. «Цьогорічний урожай – а його вже збирають – також можна буде реалізувати. Це доходи фермерів, усього аграрного сектору та державного бюджету. Це робочі місця. У нас зараз вже в наявності зерна приблизно на 10 мільярдів доларів. Є шанс знизити гостроту продовольчої кризи, яку спровокувала Росія. Є шанс не допустити глобальної катастрофи – голоду, який міг призвести до політичного хаосу в багатьох країнах світу, зокрема в країнах, які нам допомагають. І це – чергова демонстрація того, що Україна здатна вистояти в цій війні», – наголосив глава української держави у своєму відеозверненні, що він опублікував у телеграм-каналі.

Генсек ООН А. Гутерріш у твіттері зазначив, що підписана угода про «зерновий коридор» має бути повністю реалізована, адже світ гостро потребує цього для подолання глобальної продовольчої кризи. «Угода, що підписана 22 липня Україною, Російською Федерацією та Туреччиною під егідою ООН, відкриває шлях для комерційного експорту продовольства з України в Чорне море. Це допоможе уникнути катастрофи нестачі їжі для мільйонів людей у всьому світі. Це маяк надії, можливостей і полегшення», – зазначив він.

«Зернова угода» передбачає, що три українські порти – «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» – мають бути розблоковані для проходу цивільних суден. Контроль за цими портами повністю залишається за українською стороною. Перебування там інших суден, крім тих, які мають забезпечувати експорт зерна та пов'язаних із ним харчів і добрив, включно з аміаком, не передбачено.

Для загального нагляду та координації дій щодо експорту зерна з українських портів у Стамбулі 27 липня запрацював Спільний координаційний центр (СКЦ) під егідою ООН. До нього увійшли представники України, Росії, ООН та Туреччини. Представники СКЦ інспектуватимуть усі торговельні судна, які заходять до портів України, на предмет відсутності несанкціонованих вантажів і персоналу. Це відбуватиметься в турецьких територіальних водах, у визначених Туреччиною гаванях.

Уся діяльність в українських територіальних водах перебуває у віданні та відповідальності України. Розмінування портів не передбачене, ідеться лише про часткове розмінування моря. Для проходу кораблів використовуватимуться безпечні фарватери, які, як стверджує Україна, є.

Угода забороняє жодні напади на торговельні й інші цивільні судна та портові споруди, що беруть участь в ініціативі. Жодні військові кораблі, літаки чи безпілотники не можуть наближатися до цього коридору ближче за відстань, затверджену СКЦ. Згідно з морським міжнародним правом, навігаційно безпечна відстань становить 20 кабельтових (3 тис. 704 м), пояснює директор New Geopolitics Research Network М. Самусь.

Жодних послаблень санкцій щодо Росії документом не декларується. Окрім того, угода не передбачає жодного транспортного супроводу російськими кораблями українських суден.

Договір діятиме 120 днів із дати підписання і буде автоматично продовжений, якщо жодна зі сторін не повідомить, що хоче його припинити

В ООН розраховують, що ініціатива розблокування українських морських портів дозволить повернутися до довоєнних показників експорту – 5 млн т зерна на місяць. Проте експерти та оглядачі вказують на низку ризиків, через які угода може бути зірвана. Переважно вони стосуються безпекових аспектів. Так, уже наступного ж дня після підписання зернової угоди Росія обстріляла ракетами «Калібр» порт в Одесі, що прямо заборонено ініціативою.

«Російська ракета – це плювок В. Путіна в обличчя Генеральному секретареві ООН А. Гутеррішу та президентові Туреччини Р. Ердогану», – прокоментував ситуацію речник МЗС О. Ніколенко. А. Гутерріш у відповідь на це «беззастережно засудив» ракетний удар Росії.

У Мінінфраструктури у відповідь на ракетну атаку на порт Одеси повідомили, що вимагатимуть виконання умов угоди від партнерів – Туреччини та ООН. «Ми не відступимо від своєї цілі – розблокувати морські порти, – зазначив очільник МІУ О. Кубраков. – Ми продовжуємо технічну підготовку до запуску експорту аграрної продукції на експорт».

Водночас поки незрозумілим залишається рівень готовності Туреччини відповідати на провокації, які можуть відбуватися з російського боку. Радник голови Офісу Президента М. Подоляк стверджує, що це спричиняє негайну військову відповідь.

Усю відповідальність за можливий обстріл суден з боку РФ взяла на себе Туреччина, наголошує М. Самусь. За його словами, разом з відповідальністю за охорону суден із зерном Туреччина бере відповідальність і за те, що Росія може нападати на її кораблі. А отже, й за те, що вона знищуватиме їх за потреби разом з ВМС України.

Водночас підписаний документ не покладає на ООН жодних додаткових зобов'язань. Тож розраховувати на якийсь міжнародний миротворчий контингент, який би зміг гарантувати безпеку погоджених зернових коридорів, не доводиться.

Депутат Палати представників Конгресу США В. Спартц закликала Організацію Об'єднаних Націй призупинити угоду про експорт зерна з України, допоки не буде запропоновано кращих заходів безпеки. За словами В. Спартц, кораблі ООН мають перебувати в Чорному морі для забезпечення гуманітарних коридорів. Про це йдеться в листі конгресвумен до Генерального секретаря ООН А. Гутерріша (URL: <https://hromadske.ua/posts/kongresvumen-spartc-zaklikala-oon-prizupiniti-zernovu-ugodu-poki-ukrayina-ne-otrimaye-krashih-zasobiv-bezpeki>).

На думку В. Спартц, «зернова угода» – це один з провалів ООН, а потенційні наслідки цієї домовленості «можуть дуже дорого обійтися

Україні». Конгресвумен нагадала, що через кілька годин після підписання цієї угоди Росія вдарила ракетами по Одесі. «Це ще раз підтверджує, що Росії не можна довіряти, і вона фактично заперечує цю угоду».

В. Спартц закликала ООН направити свої кораблі в Чорне море для забезпечення гуманітарних коридорів. Інакше, за словами конгресвумен, через таку домовленість Україна «піддається підвищеному ризику бомбардування та руйнування своїх портів після відходу кораблів». Окрім того, вона висловила розчарування реакцією ООН на російське вторгнення в Україну і вважає, що «організація зазнала краху». Конгресвумен закликала своїх колег у США припинити будь-яке фінансування ООН, доки «не побачимо реальних зусиль і результатів організації для стабілізації нашого поточного міжнародного безладу».

Саме через безпекові ризики підписану в Стамбулі угоду про експорт зерна з українських портів розкритикував військовий експерт О. Жданов. Він вважає, що домовлятися з Росією про експорт зерна з портів України не було сенсу, адже своїм ракетним ударом по Одеському порту РФ укотре показала, що договір з нею не вартий паперу, на якому він написаний (URL: <https://tsn.ua/ato/voni-scho-ochikuvani-inshoyi-reakciyi-vid-rf-zhdanov-vislovivsyia-pro-udar-po-odesi-i-rozkritikovav-zernovu-ugodu-2117614.html>).

Головні ризики, за словами експерта, полягають у необхідності розмінювати фарватери на вході до портів і запускати туди іноземні судна. Він також наголосив, що в «зерновій угоді» не йдеться взагалі про якісь гарантії безпеки і це дуже дивує.

За оцінками експертів, серйозні труднощі для реалізації «зернової угоди» можуть бути пов'язані також із розчищенням замінованих вод, залученням достатньої кількості кораблів, забезпеченням необхідного страхування вантажів, з огляду на серйозні безпекові ризики та з недовірою до РФ, яка зобов'язалася не перешкоджати постачанню, але часто не дотримується домовленостей.

Військових ризиків через розмінування вод «зерновий коридор» для України не несе, наголошує керівник Головного управління розвідки Міноборони К. Буданов. «Якщо хтось думає, що Росія зможе під приводом функціонування цього коридору висадити десант, то це абсолютно нереально. Крім того, берег уже захищають берегові ракетні комплекси», – запевняє він.

Так само речник голови Одеської ОВА С. Братчук зауважує, що Одеська область упевнена в тому, що компонента безпеки не зменшиться за тими обсягами, які сьогодні є. «Звичайно, ми розуміємо, що ситуація була і залишається під контролем наших Збройних сил, бо до них є повна довіра. Довіра є і до вищого військово-політичного керівництва держави. Ми розуміємо, що відкривати морські ворота нашої держави, якими є Одеса сьогодні, ніхто не збирається. Щодо угоди, про яку ви сказали, коли будуть відповідні рішення – то, впевнений, будуть відповідні механізми для їх реалізації. Ми готові до розвитку ситуації такої, як вона є. Ще раз скажу:

троянського козла у вигляді Чорноморського флоту Російської Федерації до Одеси ніхто не пустить. Спробують зайти – Чорне море перетвориться для них на Мертве море», – підкреслив він (URL: <https://crimea.suspilne.media/ua/news/8479>).

Водночас для української економіки «зернова угода» в разі виконання домовленостей матиме колосальне значення, переконаний голова Центру досліджень продовольства та землекористування KSE О. Нів'євський. «Від експорту агропродукції до війни залежала п'ята частина нашої економіки, 40 % валютної виручки приносило саме це», – наголошує він.

Неможливість продати зерно позбавляє фермерів можливостей фінансувати майбутні посівні цикли. Це означатиме вищі ціни на них наступного року.

«Угода розблоковує три з п'яти найбільших портів України. Тож за умовні чотири місяці ми зможемо вивезти ті запаси, які є», – вказує С. Вовк, генеральний директор Центру транспортних стратегій (ЦТС). У разі розблокування портів витрати аграріїв на логістику скоротяться, а внутрішні ціни мали б підвищитись десь на 100 дол. на 1 т, що дасть їм більше певності щодо майбутніх врожаїв.

Деблокада трьох портів для України може означати додатковий експорт до 1 млрд дол. на місяць, позитивний вплив на торговельний баланс та стабільність гривні вже найближчими місяцями, вважає Г. Вишлінський, виконавчий директор Центру економічної стратегії. Він оцінює позитивний вплив угоди на економіку на рівні 5 % до ВВП.

Що в обмін на розблоковані порти виторгувала Росія? Згідно з підписаними документами – нічого. Сам текст документа не передбачає жодних послаблень санкцій щодо Росії. Однак напередодні підписання «зернової угоди» США прибрали антидемпінгові мита на російські добрива та ліки і підтвердили дозвіл Росії експортувати свою сільськогосподарську продукцію, а ЄС у сьомому пакеті санкцій проти РФ не обмежив банківські операції, необхідні для імпорту або транспортування сільськогосподарської та харчової продукції. Це не було жодним «пом'якшенням» чи тим більше «скасуванням» раніше запроваджених санкцій, бо в жодному з пакетів санкцій, запроваджених щодо Росії, не було заборони на експорт агропродукції чи добрив. Однак такі дії викликали хвилю критики в Україні та стали приводом для заяв про зняття з Росії частини санкцій. Хоча насправді певне їх пом'якшення все ж відбулося, зокрема щодо авіаційної галузі РФ. Уведені раніше санкції щодо російської сфери повітряних перевезень передбачали закриття неба для російських літаків, заборону постачання запчастин для них, техобслуговування, підтримки та страхування, а також зобов'язували лізингові фірми домогтися повернення літаків, зданих в оренду російським перевізникам. Росія ж у відповідь на заборону лізингу фактично викрала кілька сотень літаків іноземних власників і дозволила використовувати їх всередині країни. Але в умовах санкцій для ремонту одного літака росіянам доводиться розбирати на запчастини інший літак.

Тож на початку літа директор Агентства авіаційної безпеки ЄУ П. Кай виступив із заявою, що стурбований станом західних літаків у Росії, які експлуатуються без догляду й ремонту. Він закликав зробити певні винятки із санкцій. До цих закликів долучилися й західні лізингодавці, які ще не втратили остаточно надії повернути свої літаки, нахабно реквізовані росіянами. Тож вони аж ніяк не зацікавлені в тому, щоб їхню власність пускали на запчастини.

У сьомому пакеті санкцій ідеться про дозвіл на технічну допомогу Росії в галузі авіаційних товарів і технологій, але тільки «в мірі, необхідній для забезпечення технічних промислових стандартів, що визначають роботу Міжнародної організації з цивільної авіації». Чи варто пов'язувати це пом'якшення зі згодою Росії підписати «зернову угоду», експерти не беруться стверджувати. Так само більшість із них сходяться на думці, що Росії не вигідна «зернова угода», але вона таки пішла на домовленості через потужний тиск Китаю і Туреччини, які мають свої геополітичні інтереси, зокрема в регіонах, які зазнають голоду через блокаду збіжжя ([URL: https://zaxid.net/navishho_nam_zernova_ugoda_n1547249](https://zaxid.net/navishho_nam_zernova_ugoda_n1547249)).

Крім того, Кремль сам намагається знайти собі союзників на Близькому Сході, в Азії, Африці, тобто знову ж у тих регіонах, які дуже чутливі до браку українського зерна. Як заявив міністр закордонних справ України Д. Кулеба, Росія прагне показати країнам Азії та Африки, які зберігають нейтралітет щодо війни, що В. Путін їх «врятував від голоду і зростання цін на харчі».

Наприклад, за версією речника російського президента Д. Пескова, «зернова угода» потрібна тому, що «на тлі тієї продовольчої кризи, яка насувається, дуже важливо розблокувати шляхи постачання на світові ринки і добрив, і продовольства, і зерна. І в цьому плані не критично – тому що особливої, вирішальної допомоги це не надасть, це порівняно невелика кількість українського зерна, але, все-таки, дуже важливо, щоб це зерно потрапило на світові ринки, а також щоб непрямі обмеження, які діють щодо наших товарів, вони також дозволили ринку отримати додаткові обсяги і добрив, і зерна тощо».

При цьому раніше в Росії говорили, що проблема експорту українського зерна «не має стосунку до світової продовольчої кризи». За словами міністра закордонних справ РФ С. Лаврова, це Захід та Україна намагаються внести проблему «в розряд світової катастрофи». В. Путін заявляв, що проблема транспортування «роздмухується штучно», і Росія взагалі не заважає вивезенню зерна ([URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/statija/ekonomika/uhoda-shhodo-rozblokuvannya-eksportu-zerna-yaki-umovy-ta-choho-pobouyetsya-ukrayina](https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/statija/ekonomika/uhoda-shhodo-rozblokuvannya-eksportu-zerna-yaki-umovy-ta-choho-pobouyetsya-ukrayina)).

Політолог В. Фесенко переконаний, що для економічних та політичних інтересів України «зернова угода» несе більше перемоги, ніж зради. За його словами, можливість експортувати 20 млн т зерна є вагомим подієм в

нинішній економічній ситуації. До того ж це допоможе звільнити місце для зберігання врожаю на наступний рік, пояснив В. Фесенко.

На його думку, найперше тут виграв світ, і Україна також. «Так, росіяни мають свої бонуси – вони отримали можливість експорту зерна зі своїх портів, але це буде контрольовано та обмежено», – зазначив він, водночас уточнивши, що санкцій на експорт товарів із Росії не запроваджували.

«Це можна критикувати, але для Росії експорт зерна – це не критично. Доходів від його експорту в них менше, ніж від нафти чи газу. А от для нас це критично важливо. Тому в цьому ми виграли набагато більше», – підсумував В. Фесенко (URL: https://24tv.ua/ugoda-pro-eksport-zerna-ekspert-royasniv-chomu-dlya-ukrayini_n2101645).

Угода про експорт українського зерна працюватиме стільки, скільки це буде можливо, бо всі зацікавлені сторони робитимуть все, щоб вона була реалізована, вважає директор Центру близькосхідних досліджень І. Семиволос. «У зерновій угоді дуже багато зацікавлених людей і країн. Мені здається, що вона буде тривати стільки, скільки це буде можливо. Європа і США побоюються голоду, хаосу, ситуації, яка може спричинити деякі міграційні процеси. Тому виходячи з цих загроз, вони підтримують цю угоду і будуть робити все, щоб вона була реалізована», – зазначив він (URL: <https://espresso.tv/vsi-storoni-budut-namagatis-realizuvati-zernovu-ugodu-ekspert-mizhnarodnik-semivolos>).

У реалізації «зернової угоди» особливо зацікавлена Туреччина, яка в перспективі може перетворитися на один із глобальних центрів, що визначають ціни на продовольчі товари у світі, вважає голова Асоціації експортерів олійних та зернобобових Стамбула (ИНВІР) К. Тайджі.

Нині в портах «Одеса» та «Чорноморськ» уже завантажені українським зерном 17 суден, 10 з яких готові до відправлення. Про це повідомив міністр інфраструктури України О. Кубраков на своїй фейсбук-сторінці. За його словами, судна, що були завантажені зерном ще взимку, готові до виходу щойно українські партнери, ООН та Туреччина погодять «зелений коридор» в напрямку Босфору. «Експорт зерна розпочнеться з відправки кораблів, які не змогли покинути порт через початок повномасштабного вторгнення Росії. Розраховуємо оперативно вивезти понад 20 млн т зерна минулорічного врожаю та розпочати експорт нового», – зазначив О. Кубраков.

Першого серпня з Одеського порту вийшло перше судно з українським продовольством. Судно «RAZONI» під прапором Сьєрра-Леоне вивезло 26 тис. т української кукурудзи до Лівану. «У найближчі тижні за підтримки наших партнерів ми плануємо вийти на повну потужність перевалки сільськогосподарської продукції», – наголосив міністр інфраструктури О. Кубраков (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/1/689847>).

Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні привітало запуск «зернового коридору». У Вашингтоні наголошують, що світ спостерігатиме за виконанням угоди сторонами. Укладену угоду в Стамбулі називають

важливою. Зазначається, що вона допоможе «нагодувати людей у всьому світі мільйонами тонн заблокованого українського зерна».

Отже, досягнуті в Стамбулі домовленості в рамках так званої зернової угоди уможливають експорт українського зерна через три порти – «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний». Цей крок надзвичайно важливий для України, яка зможе отримати мільярди прибутку від продажу сільськогосподарської продукції, а також для низки країн, які потерпають від нестачі продовольства та є залежними від поставок зерна з України. Попри позитивні очікування від угоди, є кілька моментів, щодо яких експерти вбачають труднощі. Це насамперед безпекові питання, залучення достатньої кількості кораблів, забезпечення необхідного страхування вантажів тощо. Загалом же економічний ефект від реалізації досягнутих домовленостей, на думку експертів, значно перевищує означені ризики.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розвиток макроекономічної ситуації в Україні під впливом повномасштабного воєнного вторгнення Росії

Повномасштабна військова агресія Росії проти України радикально змінила умови розвитку української економіки. Тому з кінця лютого 2022 р. функціонування української економіки стало підпорядковуватися потребам відбиття російської агресії. Це прямо чи опосередковано позначилося на діяльності підприємств, установ та організацій в усіх секторах і галузях господарського комплексу України. Як зазначають фахівці Національного банку України, на макроекономічному рівні «повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило: стрімке зниження економічної активності та доходів населення, рекордне зростання дефіциту бюджету, критичну залежність економіки України від міжнародної допомоги».

При цьому треба наголосити, що повномасштабне російське вторгнення в Україну надзвичайно сильно вплинуло на економічну поведінку українців загалом. Насамперед змінилася структура потреб населення. Пріоритетними стали потреби в забезпеченні фізичного виживання та безпеки людей, що відповідним чином позначилося на структурі й обсягах попиту населення на товари та послуги в Україні. У результаті попит на ряд товарів і послуг сильно скоротився або майже зник, що призвело до повної зупинки або зменшення обсягів роботи багатьох підприємств. Наприклад, це стосується житлового та офісного будівництва, деяких напрямів роздрібною торгівлі, внутрішнього та закордонного туризму (не плутати з потоками біженців) тощо. Водночас зріс попит населення України на ліквідні активи, як то готівка, карткові та депозитні рахунки на вимогу в банках.

Причому масштаби негативного впливу російської збройної агресії на економіку України протягом лютого – липня 2022 р. доволі істотно змінювалися в регіональному плані, що пов'язано зі змінами географії та характеру бойових дій. Як зазначається в документах НБУ, «макроекономічні та фіскальні ризики нині є найвищими за всю історію через широкомасштабне вторгнення Росії. Упродовж лютого – березня бойові дії тривали на території областей, що формували близько половини ВВП України. Відтак виробництво там тимчасово майже припинилося, а споживання різко впало практично в усіх регіонах. З квітня економіка поволі відновлюється від шоку перших тижнів війни. Це відбувається завдяки звільненню територій ЗСУ, поступовому поверненню працівників, налагодженню виробництва та постачання. Станом на середину червня під впливом активних бойових дій чи під окупацією залишаються території областей, які торік генерували близько 20 % ВВП. Як свідчать опитування НБУ, частка підприємств, що зменшили завантаженість виробничих потужностей більше ніж на третину або не працювали взагалі, скоротилася із 61 % у першій декаді березня до 54 % наприкінці травня. Однак ключові проблеми зберігаються: заблоковано морські порти, за виключенням дунайських, порушена логістика, зберігається дефіцит пального, пригнічено внутрішній попит».

Зі свого боку, на початку липня голова Ради Національного банку, академік НАН України Б. Данилишин зазначив, що «останні оцінки Національного банку України підтверджують те, що після досить стрімкого відновлення економічної активності в березні – квітні цього року відновлення в червні було «нерівномірним та демонструвало ознаки стабілізації на низькому рівні». Нерівномірність відновлення полягає в нерівності умов ведення бізнесу для підприємств, що розташовані в різних регіонах, різному ступені участі в міжнародній торгівлі, залученості до військового замовлення, орієнтації на виробництво товарів першої необхідності тощо. Стабілізація на низькому рівні відбувається через істотні зміни в поведінці споживачів, фізичне руйнування частини виробничих потужностей і збереженні логістичних перепон. Наприклад, з початку війни в енергетиці виведено з ладу 50 % теплових потужностей генерації, близько 5 тис. км газорозподільчих мереж зруйновано, виробництво соняшникової олії становить 30–40 % від довоєнного рівня через проблеми з експортом ([URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/522585_ekonomichniy_front_situatsiya.html](https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/522585_ekonomichniy_front_situatsiya.html))

Після звільнення від окупантів північних областей України, ряду населених пунктів Харківщини та зриву планів російського бліц-кригу з окупації нашої держави соціально-психологічна атмосфера в Україні істотно змінилася. Як зазначають фахівці НБУ, зазначені успіхи оборонців України, а також поступове повернення працівників, налагодження виробництва та постачання «призвело до того, що з квітня вітчизняна економіка поволі відновлюється від шоку перших тижнів війни».

Утім, як зазначають експерти, стабілізація української економіки відбувається, так би мовити, «на низькому рівні». Тобто українська економіка функціонує більш-менш ритмічно та перебуває в стані відносної рівноваги, але в ній відбулися дуже істотні зміни. Зокрема, структура виробництва товарів і послуг стала менш диверсифікованою, виробництво різних товарів та послуг певною мірою скоротилося, а деяких з них зовсім припинилося, знизився рівень зайнятості населення, водночас зросли безробіття, інфляція й «тінізація» економіки. Згідно з експертними оцінками, за підсумками 2022 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) України може скоротитися більше як на третину. Адже, як нещодавно зазначали фахівці НБУ, «станом на середину червня під впливом активних бойових дій чи під окупацією залишаються території областей, які торік генерували близько 20 % ВВП».

Водночас, «крім зниження поточного виробництва, війна істотно скорочує потенціал економіки. За оцінками НБУ, втрати фізичного капіталу від руйнувань підприємств, житла та інфраструктури на початок травня сягнули 100 млрд дол. – це еквівалент 50 % ВВП 2021 р. Також істотними є втрати людського капіталу через міграцію та загибель громадян. З огляду на високу невизначеність фактично призупинено інвестиційну діяльність. Для відновлення від наслідків війни економіці може знадобитися тривалий період та допомога з боку міжнародних партнерів» (URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4).

За таких обставин виключного значення набуває збереження досягнутої нині рівноваги вітчизняної економіки як запоруки її подальшого відновлення та підтримки обороноздатності нашої держави. Для цього насамперед необхідно окреслити реальні та потенційні чинники економічної дестабілізації в Україні. Тим більше що межа між цими типами чинників дестабілізації іноді може бути вельми умовною через доволі динамічний характер воєнних і соціальних процесів в Україні.

Звичайно, ключовим чинником економічної дестабілізації України залишаються активні бойові дії російських окупантів. Причому дедалі більше експертів вважає, що бойові дії на російсько-українському фронті набувають доволі затяжного характеру – десь до кінця нинішнього року (URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/voyna-v-ukraine-mojet-zakonchitsya-cherez-chetyre-shest-mesyatsev-eks-komanduyuschiy-silami-nato>). Хоча існують і більш песимістичні оцінки тривалості майбутніх бойових дій (Детальніше див. «Україна: події, факти, коментарі». 2020. № 5. С. 65–76). Загалом, чим довший період активних бойових дій на російсько-українському фронті, тим більший потенціал макроекономічної дестабілізації в Україні через імовірну втому суспільства від війни. Хоча впливатиме на стан стабільності вітчизняної економіки також і характер бойових дій. Наприклад, успіхи ЗСУ та інших збройних формувань зі звільнення значних територій України стали б потужним чинником підтримки стабільності вітчизняної економіки.

Також потужний потенціал макроекономічної дестабілізації в Україні несуть у собі інфляційні процеси, що мають як матеріальні, так і соціально-психологічні причини. Тому залежно від рушійних сил, що визначають розвиток інфляційних процесів у національній економіці, фахівці виділяють інфляцію попиту та інфляцію пропозиції.

Матеріальною ж основою значного зростання інфляції в Україні є повномасштабна російська агресія проти нашої держави. Зокрема, як зазначено у «Щомісячному макроекономічному та монетарному огляді, липень 2022 року» НБУ, «споживча інфляція в Україні пришвидшується [за вебскрепінгом до 20,1 % р/р у червні з 18,0 % р/р (рік до року. – Прим. авт.) у травні]. Високі ціни на енергоносії, порушення виробничих і логістичних шляхів, руйнування потужностей та інфраструктури, окупація територій залишаються основними чинниками посилення інфляційного тиску».

При цьому зазначається, що «пришвидшення інфляції зумовлювалося як загальносвітовими тенденціями, зокрема високими цінами на енергоресурси, так і внутрішніми чинниками, насамперед пов'язаними з війною». Повідомляється також, що й «надалі пришвидшувалося зростання цін на сирі продукти, що насамперед пов'язано з появою ранніх овочів, які цього року значно дорожчі внаслідок тимчасової окупації південних регіонів, що спеціалізуються на їх вирощуванні, а також зростання витрат на їх виробництво і постачання... Пришвидшення цін на послуги та непродовольчі товари може передусім відображати зростання витрат бізнесу». Також у червні, порівняно з травнем 2022 р., за інформацією Державної служби статистики (Держстату) України, «ціни на транспорт зросли на 11,2 % в основному через подорожчання палива та мастил на 21,3 %, а також проїзду в автодорожньому та залізничному пасажирському транспорті на 7,4 і 4,5 % відповідно». Як видно, нині в Україні саме для відшкодування цих витрат бізнес підвищує ціни на свою продукцію, що й спричиняє так звану інфляцію витрат.

З іншого боку, зростання споживчих цін в Україні пов'язано також із так званою інфляцією попиту. Така ситуація складається, коли існує дефіцит певних товарів / послуг або/та очікується їх подорожчання й споживачі готові платити та платять за них вищу ціну, ніж раніше. Так, за інформацією Держстату України, «на споживчому ринку в червні ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли на 3,2 %. Найбільше (на 17,2 %) подорожчали яйця. На 10,9–4,2 % зросли ціни на цукор, рис, продукти переробки зернових, свинину, овочі, м'ясо свійської птиці. Водночас на 1,1 % подешевшали яловичина та фрукти. Ціни на алкогольні напої та тютюнові вироби підвищилися на 2,4 %, у тому числі на алкогольні напої – на 3,4 %, тютюнові вироби – на 1,4 %». При цьому, як зазначають експерти, «крупни, зокрема гречка, дорожчали через обмеженість власних запасів та можливостей імпорту. Швидше зростали ціни на м'ясо, зокрема через скорочення пропозиції зі східних та центральних областей». З іншого боку, скорочення попиту на певні товари й послуги має дезінфляційний ефект.

Наприклад, в Україні в червні нинішнього року «одяг і взуття подешевшали на 1,4 %, зокрема одяг – на 1,8 %, взуття – на 0,9 %» порівняно з травнем.

Треба наголосити, що стримування споживчої інфляції, за певних обставин, може бути серйозною перепорою на шляху економічного розвитку, оскільки підтримує дефіцит товарів на ринку. У цьому контексті варто згадати нещодавню лихоманку на вітчизняному ринку бензинів і дизельного палива. Однак «після скасування державного регулювання цін на пальне ринок поступово насичується. Хоча, за оцінками експертів, дефіцит пального в Україні зникне ближче до осені, коли буде підписано довгострокові контракти з іноземними постачальниками; ціни вже стабілізувалися, хоча й на високому рівні».

За оцінкою НБУ, «стримують інфляцію фіксований обмінний курс гривні та мораторій на підвищення тарифів на тепло та розподіл газу на період воєнного стану та 6 місяців після його завершення». Хоча деякі економісти вважали, що «Національний банк України повинен відмовитися від фіксованого курсу валют, запровадженого в лютому, адже через нього в країні склався подвійний курс і різниця на ньому становить 5–7 грн, чим активно користуються банки та спекулянти». Зазначалося, що «наприкінці лютого НБУ зафіксував валютний курс на рівні 29,25 грн/дол.: саме за таким курсом зобов'язані продавати валюту експортери. Але водночас купувати валюту їм доводиться за комерційним курсом банків, який становить 35–36 грн/дол. Таким чином, банківська маржа становить 5–6 грн на кожному доларі»

(URL: https://censor.net/ua/news/3354921/natsbank_povynen_vidmovytys_vid_fiksovanogo_valyutnogo_kursu_na_nomu_zaroblyayut_tilky_banky_ta_spekulyanty).

Керівник секретаріату Ради підприємців при Кабінеті Міністрів А. Забловський заявив: «Фіксований курс від початку зіграв свою позитивну роль – дав змогу знизити паніку серед населення та утримати гривню. А зараз НБУ планомірно йде до скасування цієї фіксації – це рішення давно назріло. Тому що є дискомфорт і є проблеми: експортерам та міністерству фінансів доводиться продавати валюту, втрачаючи кошти на курсі» (URL: https://censor.net/ua/news/3355408/fiksovanyyi_valyutnyyi_kurs_bilshe_ne_vykonuye_svoeyi_funktsiyi_vin_tilky_nakoruychuye_makroekonomichni).

Звичайно, перехід на плаваючий обмінний курс гривні до іноземних валют цілком відповідає інтересам підприємств-експортерів. Хоча певною мірою одночасне існування фіксованого та комерційного валютних курсів є своєрідною формою квазіоподаткування імпортних товарів. Особливо за умов нещодавнього скасування урядом переліку товарів критичного імпорту. Також треба враховувати, що й для поповнення державних золотовалютних резервів НБУ вигідніше купувати іноземну валюту на ринку саме за фіксованим курсом. Однак основна загроза в разі повної відмови від фіксованого курсу та переходу на плаваючий обмінний курс гривні до іноземних валют полягає в імовірності масштабного поширення валютних

спекуляцій, що створює надзвичайно велику загрозу для обороноздатності України.

Вочевидь саме тому Національний банк «з 9:00 21 липня 2022 р. скоригував офіційний курс гривні до долара США на 25 % до 36,5686 грн/дол. США з огляду на зміну фундаментальних характеристик економіки України під час війни та зміцнення долара США до інших валют. Такий крок дасть змогу збільшити конкурентоспроможність українських виробників, зблизити курсові умови для різних груп бізнесу та населення та підтримати стійкість економіки в умовах війни... За умов високої невизначеності, зумовленої війною, фіксований офіційний курс до долара США є основним якорем стабілізації очікувань та ключовим засобом виконання пріоритетних цілей НБУ. Вони полягають у забезпеченні цінової та фінансової стабільності, що є важливою передумовою відновлення економіки», – зазначається в повідомленні НБУ. Тобто як такий фіксований офіційний курс гривні до долара США не скасовується, а наближається до ринкового курсу.

До речі, про значну ефективність вжитих НБУ заходів з регулювання роботи валютного ринку свідчить значне скорочення наприкінці липня обсягів продажу іноземної валюти Національним банком до найнижчого з початку березня рівня. Збереження таких тенденцій торгівлі іноземною валютною сприятиме підтриманню на належному рівні валових міжнародних (золотовалютних) резервів України, які до цього усталено скорочувалися й станом на 1 липня становили 22,8 млрд дол. США (в еквіваленті).

Загалом же відмову від фіксованого валютного курсу доцільно синхронізувати із заходами, спрямованими на недопущення розкручування інфляційно-девальваційної спіралі, що загрожує гіперінфляцією. Це потребує синхронізації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політик, відповідальними за проведення яких відповідно є Національний банк і Кабінет Міністрів в особі Міністерства фінансів.

Адже, за визнанням фахівців, глибинним інституційним чинником інфляції за умов російського вторгнення в Україну стала надзвичайно потужна монетизація української економіки через масштабне фінансування державного сектору з боку Національного банку. Причому, «як свідчить світовий та власний багатий досвід України, втрата контролю над інфляцією, на жаль, далеко не єдиний можливий наслідок масштабної монетизації», наголошує голова НБУ К. Шевченко. При цьому, на його думку, виникає серйозна макроекономічна проблема, коли «потреби уряду у фінансуванні видатків бюджету зростають, а центральний банк наполягає на зменшенні обсягів монетизації бюджетного дефіциту».

Для її розв'язання голова НБУ пропонував таке. «Економіка має обмежений ресурс. За наявності політичної волі реалістичним є керовано перерозподілити його на пріоритетні потреби. Хіба не в цьому полягає завдання макроекономічного менеджменту? З одного боку, є потреба в зменшенні видатків шляхом проведення секвестру бюджету, скорочення

некритичних видатків, що частково уряд уже робить. Варто розуміти альтернативу: у випадку продовження монетизації інфляційно-девальваційна спіраль не дасть змоги пріоритезувати видатки бюджету, видатки уряду знецінюватимуться в реальному вимірі, не даючи можливості досягти поставлених цілей.

З іншого боку, треба збільшувати доходи. Більший податковий тягар на бізнес та робітників – неоптимальний вибір. Бізнесу потрібно відновлюватися. Податки повинні стимулювати обмеження некритичного витрачання ресурсів, необхідних для продовження оборони. Зробити це можна шляхом підвищення податків на споживання, імпорт, активи, ренту. Українці важливо активізувати внутрішні запозичення, у тому числі шляхом підвищення ставок за гривневими ОВДП (облігаціями внутрішньої державної позики. – Прим. авт.) до ринкового рівня. Це посилить привабливість гривневих активів, дасть змогу збільшити залучення ринкового фінансування дефіциту бюджету і відповідно зменшить потребу в емісії Національним банком.

Це також забезпечить заощадження та доходи громадян від інфляції, сприятиме зменшенню попиту на валюту, що дасть змогу уникнути подальшого накопичення дисбалансів, знизити тиск на міжнародні резерви України та поступово розв'язати проблему множинності валютних курсів.

Крім того, усім представникам влади треба докладати максимум дипломатичних зусиль для збільшення обсягів міжнародної допомоги. Ми вже отримали безпрецедентні обсяги офіційного фінансування, проте вони неспівставні з обсягами втрат, які під час війни щодня несе Україна». При цьому голова НБУ К. Шевченко визнає, що такий варіант дій «у короткостроковій перспективі буде болючішим для населення та бізнесу». Але, на думку голови НБУ, реалізація його пропозиції «дасть змогу знизити тиск на гривню, уникнути розгону інфляції та вичерпання міжнародних резервів. Адже такі негативні процеси аж ніяк не сприятимуть стійкості державних фінансів. Усе це дасть змогу зберегти контроль над фінансовою системою та економікою в складні воєнні часи, а також сприятиме швидшому відновленню ринкових засад функціонування економіки та фінансових ринків у післявоєнний час».

Інший варіант дій: залишити все, як є, тобто «продовжувати дедалі більше покладатися на емісію Національним банком для фінансування дефіциту бюджету», – простіший. Але через руйнацію довіри до відповідних органів державної влади з боку населення та бізнесу «в певний час керованість економікою може бути втрачена, поглибитися соціальна несправедливість, обороноздатність країни, як і її монетарний суверенітет, буде підірвано» (URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/6/688893>).

Як зазначалося вище, для подальшого відновлення вітчизняної економіки та підтримки обороноздатності нашої держави виключного значення набуває збереження досягнутої нині макроекономічної рівноваги. Збереження цієї рівноваги, у свою чергу, потребує згаданого вище

узгодження синхронізації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики держави. Причому роль державного управління національною економікою в умовах війни набуває виключного значення з ряду таких причин.

По-перше, саме держава в умовах війни має найбільш дієві важелі для координації діяльності всіх суб'єктів економіки. По-друге, в умовах війни надзвичайно зростає роль державного бюджету в реалізації державної економічної політики. По-третє, інвестиційні можливості та інвестиційна активність бізнесу в умовах війни дуже сильно скоротилися.

Тому саме через виключну роль державного бюджету в забезпеченні обороноздатності України та реалізації державної економічної політики на сучасному етапі особливого значення набуває питання оптимізації джерел і механізмів його формування.

Нині державний бюджет України формується за рахунок податкових надходжень, фактичної грошової емісії (яка формально має вигляд боргового фінансування), власне боргового фінансування та грантової допомоги іноземних партнерів.

Зокрема, «за оперативними даними Державної казначейської служби, у червні 2022 р. до загального фонду державного бюджету надійшло 97,3, що на 4 % менше, ніж у травні (101,3 млрд грн). Серед платежів, справляння яких контролюють податкові та митні органи, основні надходження були отримані за рахунок податку на доходи фізичних осіб та військового збору – 12,6 млрд грн; податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів – 11,9 млрд грн; податку на додану вартість із вироблених в Україні товарів – 11,7 млрд грн (зібрано 21,2 млрд грн, відшкодовано 9,5 млрд грн); дивідендів, перерахованих підприємствами з державною часткою – 5,1 млрд грн; акцизного податку – 8,6 млрд грн; податку на прибуток підприємств – 3,1 млрд грн; рентної плати за користування надрами – 2,8 млрд грн», – зазначає експерт НБУ, академік НАН України Б. Данилишин (URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/522585_ekonomichniy_front_situatsiya.html).

При цьому, як повідомляв ще в інтерв'ю від 1 червня 2022 р. міністр фінансів України С. Марченко, податкові надходження державного бюджету під час війни дають змогу фінансувати його видатки лише на третину (URL: <https://mind.ua/publications/20242344-sergij-marchenko-vijskovij-byudzhet-skladae-tri-chverti-vsogo-byudzhetu-ukrayini>). Видається, що з того часу ситуація з податковими надходженнями до державного бюджету дещо поліпшилася, але до повернення її в довоєнний стан ще дуже далеко. І далі С. Марченко зазначив, що він «не прихильник зміни податкового режиму в будь-якому вигляді – ні в частині послаблення, ні в частині посилення. Вважаю, що податкова система має бути стабільною – і всі ті зміни, які є в нас на сьогодні, мають повернутися до тих, що функціонували до 24 лютого 2022 р.». До речі, певні зміни в цьому плані відбуваються. Зокрема, це стосується повернення ввізного мита на імпортовані товари. Причому в умовах

війни відносні втрати надходжень до державного бюджету від митних платежів були більшими за аналогічні втрати від отриманих податків.

Зі свого боку, голова Національного банку України К. Шевченко вважає, що «податки повинні стимулювати обмеження некритичного витрачання ресурсів, необхідних для продовження оборони. Зробити це можна шляхом підвищення податків на споживання, імпорт, активи, ренту» (URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/6/688893>). Із цим вельми слушним зауваженням важко не погодитися. Його реалізація дійсно може поліпшити стан справ з наповненням державного бюджету та стабілізацією макроекономічної ситуації в Україні в умовах війни.

Водночас за умов війни надзвичайно зросла роль запозичень у наповненні доходної частини державного бюджету. Як зазначає вже згадуваний вище ексголова НБУ, академік НАН України Б. Данилишин, «фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за січень – червень 2022 р. становили 561,3 млрд грн, або 133,5 % від запланованих на цей період. Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 349,7 млрд грн, у тому числі в іноземній валюті 28,1 млрд грн (635,5 млн дол. та 288,3 млн євро). З них за рахунок військових ОВДП було залучено 327,6 млрд грн, з яких шляхом придбання ОВДП у власність НБУ – 225 млрд грн. Із зовнішніх джерел залучено 211,6 млрд грн, у тому числі: 41,3 млрд грн (1,4 млрд дол. США) від Міжнародного валютного фонду за програмою екстреної підтримки Rapid Financing Instrument (RFI); 37,1 млрд грн (1,2 млрд євро) коштів позики ЄС у рамках нового пакета екстреної макрофінансової допомоги; 14,3 млрд грн (0,4 млрд євро) коштів позики МБРР в рамках проекту “Додаткова позика до Другої позики на політику розвитку в сфері економічного відновлення”».

Причому саме питання оптимальних обсягів державних запозичень через емісію ОВДП стали предметом жвавої дискусії у владному та експертному середовищі. Зокрема, міністр фінансів С. Марченко вважає, що «поки що країна не може обійтися без часткового фінансування держбюджету Національним банком за рахунок викупу військових облігацій» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/847554.html>).

При цьому оглядачі ЗМІ наголошують, що Міністерство фінансів України довгий час встановлювало вельми невисоку доходність по ОВДП. Це не сприяло зацікавленості бізнесу купувати означені державні облігації. У результаті виплати держави за попередніми борговими зобов'язаннями перевищували надходження від нових запозичень. Так, з 24 лютого до 18 липня 2022 р. обсяг сплачених урядом коштів за погашеннями внутрішніх облігацій на 21,89 млрд грн перевищує обсяг запозичення на аукціонах з продажу ОВДП. Причому, «якщо в березні обсяг отриманих урядом коштів на аукціонах з продажу ОВДП на 10,66 млрд грн перевищував суму погашень за цими інструментами, то у квітні, травні та червні сальдо внутрішніх боргових операцій уряду було від'ємним та становило 2,85 млрд грн, 411,0 млн грн і 20,99 млрд грн відповідно» (URL:

https://biz.censor.net/news/3355010/vyplaty_za_derjobligatsiyamy_perevyschyly_zapozychennya_na_22_milyardy_natsbank).

Зниження інтересу приватних інвесторів до державних облігацій супроводжувалося зростанням обсягів викупу ОВДП національним банком, що, по суті, є емісією грошей. Як повідомив у середині липня в інтерв'ю BBC Україна заступник голови НБУ С. Ніколайчук, з початку війни Національний банк придбав в уряду військових ОВДП на 225 млрд грн (7,6 млрд дол. США). З них 20 млрд грн – у березні, по 50 млрд грн – у квітні та травні. У червні обсяги емісійного фінансування дефіциту бюджету зросли до 105 млрд грн (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62155562>).

«Натомість, за даними Національного банку, інші категорії інвесторів у державні цінні папери переважно скорочують свої вкладення в цей інструмент: станом на 4 липня 2022 р. з початку повномасштабної війни обсяг сплачених урядом коштів за погашеннями внутрішніх боргових інструментів на 13,6 млрд грн перевищує обсяг коштів, залучених до державного бюджету на аукціонах з продажу ОВДП».

Як видно, емісія грошей, які не мають належного товарного забезпечення, зростає. Тому щодо викупу ОВДП Міністерству фінансів фактично опонують представники НБУ, які наводять такі аргументи. «Україні важливо активізувати внутрішні запозичення, у тому числі шляхом підвищення ставок за гривневими ОВДП до ринкового рівня», – вважає голова НБУ К. Шевченко (URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/6/688893>). Член Ради НБУ В. Козюк наголошує: «Надалі масштабні емісії на фінансування дефіциту не те що не матимуть ефекту дефібрилятора. Вони переростуть в інфляційно-девальваційну агонію. Найбільш яскраво демонструє накопичення ризиків емісії щотижнева втрата 1 млрд дол. валютних резервів, що відбувається майже як за годинником» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/845236.html>). З аргументами НБУ, що надмірна емісія гривні через викуп ОВДП Національним банком може призвести до вкрай небезпечної макроекономічної дестабілізації в Україні, важко не погодитися. Як заявив заступник голови НБУ С. Ніколайчук, Національний банк планує викуп державних облігацій для фінансування дефіциту бюджету на 30 млрд грн щомісяця. Таким чином, до кінця поточного року сума викупу ОВДП становитиме 180 млрд грн.

Щоправда, ЗМІ звернули увагу на те, що «Міністерство фінансів на аукціонах з продажу військових облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що відбулися 19 липня, змогло збільшити надходження від продажу номінованих у гривні ОВДП, підвищивши ставки за ними вперше з початку повномасштабного вторгнення». Зокрема, «Мінфін підвищив ставку за річними ОВДП з 11 до 14 % річних, що дало змогу залучити 1,78 млрд грн». На аукціонах з продажу військових ОВДП, що відбулися 26 липня, Міністерство фінансів змогло збільшити надходження від продажу ОВДП до 9,87 млрд грн (в еквіваленті).

Однак питання підняття ставок з ОВДП, на думку радника Президента України з економічних питань О. Устенка, є дискусійним. «Зрештою війна закінчиться, і треба буде виплачувати відсотки по облігаціях внутрішньодержавної позики. Якщо їх підняти до рівня 25 %+, це означає, що зараз ти будеш розв'язувати проблему, а що в майбутньому? У майбутньому ти маєш розраховуватися за цими великими ставками. Тому якщо Мінфін зараз може вижити в умовах і притримувати ставку на тому рівні, який зараз має, то це, на мій погляд, краще», – зазначив він (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/sovetsnik-zelenskogo-oleg-ustenka-dva-sposoba-1657198038.html>).

Можна погодитися з тим, що недоцільно піднімати ставку з ОВДП до рівня 25 %+. Це пов'язано не лише з майбутніми виплатами держави за цими облігаціями, а й питаннями вартості грошей та стимулювання кредитної діяльності банків. Адже надто високі відсоткові ставки за ОВДП за нинішніх умов можуть звести нанівець банківське кредитування реального сектору української економіки, оскільки банкам буде вигідніше вкладати гроші в ОВДП. Це, у свою чергу, може завдати серйозного удару по податкових надходженнях до державного бюджету. З іншого боку, подальше підвищення відсоткових ставок за ОВДП необхідне для забезпечення стабільності макроекономічної ситуації в Україні загалом. Не дарма деякі фахівці наголошують, що «належне підвищення ставок за ОВДП могло б посилити вплив облікової ставки на депозитні. По-перше, привабливі умови розміщення коштів у гривневих облігаціях уряду стимулювали б банки активніше конкурувати за депозити. По-друге, зросла б зацікавленість населення в інвестиціях в ОВДП, що відволікало би кошти від вкладання у валютні цінності та купівлі імпорту».

В умовах війни надзвичайно важливим джерелом поповнення державного бюджету та покриття його дефіциту, а отже, і стабілізації макроекономічної ситуації в Україні є міжнародна фінансова допомога. Як зазначав у середині липня в інтерв'ю BBC News Україна заступник голови НБУ С. Ніколайчук, «наші міжнародні партнери анонсували фінансову допомогу, але її надходження неритмічні, виділення потребує бюрократичних процедур (тобто часу), а зовнішні боргові ринки для України закрито... Активізація міжнародної допомоги відбулася наприкінці червня. Завдяки цьому упродовж червня та перших днів липня Україна отримала близько 4,4 млрд дол. США. Загалом з початку війни до країни надійшло майже 13 млрд дол. США допомоги». При цьому він наголосив, що «міжнародна фінансова допомога дуже допомагає Україні у цій війні. Вона також дає змогу знизити емісійне фінансування бюджету». Міністр фінансів С. Марченко 21 липня заявив в ефірі національного телемарафону, що «на цей місяць отримуємо або очікуємо понад 3 млрд дол. До кінця року йдеться про від 16 млрд до 17 млрд дол. з урахуванням уже отриманого» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/847554.html>).

Таким чином, якщо виходити з публічно оприлюднених даних про обсяги міжнародної фінансової допомоги, то можна зробити висновок, що надалі ці обсяги зменшуватимуться. І це не дивно. Адже нинішня російська агресія проти України призвела до ряду серйозних міжнародних економічних проблем. Зокрема, «найбільше через війну зросли світові ціни на продовольство та енергоносії. Ціни на нафту та природний газ у Європі залишаються істотно вищими, ніж у довоєнні часи, хоча скоригувалися після закінчення холодів і появи альтернативних постачальників».

Також, зазначають оглядачі ЗМІ, у деяких європейських країнах зростає «втома» від війни в Україні. Є політики й державні діячі, які в унісон з російською пропагандою говорять про безперспективність санкцій проти Росії. Наприклад, наприкінці липня про це заговорив прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан. ЗМІ звертають увагу на те, що ця заява В. Orbana з'явилася «на другий день після візиту міністра закордонних справ Угорщини до Москви, де він просив збільшити обсяги постачання російського газу» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3535397-umzs-nazvali-zaavi-orbana-sodo-sankcii-proti-rosii-klasicnim-prikladom-propagandi.html>). Однак наявність таких настроїв у європейському політикумі може справляти певний негативний вплив на визначення обсягів фінансової допомоги Україні з боку ЄС.

Водночас представники української влади в особі Міністерства фінансів і НБУ неодноразово стверджували, що щомісячна потреба у фінансуванні дефіциту бюджету перевищує 5 млрд дол. США. І, за умов війни з Росією, ефективне використання усіх розглянутих вище джерел наповнення державного бюджету вкрай важливе для підтримання макроекономічної стабільності в Україні.

З іншого боку, оптимізація витратної частини державного бюджету також працює на підтримання макроекономічної стабільності. Одним з шляхів вирішення цього питання є зміна умов обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань, насамперед державних. Попри те що, за оцінкою Міжнародного валютного фонду та НБУ, «Україна продовжує вчасно обслуговувати державний борг», а обсяги боргових виплат у найближчий рік кваліфіковані як помірні, зміна умов обслуговування українських зовнішніх боргів дала б змогу заощадити цього року значні кошти, у тому числі і в іноземній валюті. Це мало б позитивний вплив на забезпечення макроекономічної стабільності в Україні.

Тим часом робота органів державної влади в цьому напрямі вже дає певні позитивні результати. Зокрема, за інформацією пресслужби Міністерства фінансів України, «20 липня група кредиторів України з країн G7 та членів Паризького клубу кредиторів («Група кредиторів») оголосила про свій намір відстрочити виплату основної суми боргу та відсотків до кінця 2023 р. з можливістю продовження відстрочки на рік (до 2024 р.). Група кредиторів визнала взірцевий досвід України щодо обслуговування боргу станом на сьогодні. Група кредиторів також висловила свою підтримку щодо

оголошених сьогодні запитів на отримання згоди як щодо єврооблігацій України, що перебувають в обігу, так і ВВП-варрантів, а також наполегливо закликала власників єврооблігацій і варрантів погодитися на запити України. Група кредиторів зазначила, що, погодившись із зміненими умовами щодо єврооблігацій і варрантів, приватні інвестори забезпечать істотну демонстрацію підтримки уряду та народу України» (URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/international_partners_of_ukraine_in_the_g7_and_paris_club_announce_suspension_of_debt_service_payments_for_ukraine-3532).

Попри появу такої обнадійливої інформації з боку Паризького клубу кредиторів, є ще нерозв'язана проблема погашення (або відтермінування) боргів НАК «Нафтогаз України», «Укравтодору» та «Укренерго». І вибір урядом конкретних механізмів її розв'язання теж справлятиме істотний вплив на макроекономічну ситуацію в Україні. Адже ця проблема також несе в собі доволі потужний потенціал макроекономічної дестабілізації.

Надзвичайно важливим чинником стабілізації макроекономічної ситуації в Україні є також оптимізація витратної частини Державного бюджету на цей рік. Утім, ця проблема є не лише доволі динамічною за своїми фінансово-економічними характеристиками, а і вельми резонансною в соціально-психологічному плані. Вочевидь саме тому посадові особи уникають терміна «секвестр державного бюджету», а говорять про оптимізацію його витратної частини. Хоча, наприклад, вірогідність скорочення витрат на державний апарат не заперечується (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/848271.html>) *(При підготовці цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Міністерство фінансів України (<https://minfin.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Державна митна служба України (<https://customs.gov.ua>); Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua>). – 2022. – 6, 18.07; Інтерфакс-Україна (<http://interfax.com.ua>). – 2022. – 11, 14, 21, 25, 26.07; РБК Україна (<https://rbc.ua>). – 2022. – 9.07; П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23–24 липня 2022) / Соціологічна група «Рейтинг» (https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voynu_zanyatost_i_dohody_23-24_ilyulya_2022_goda.html); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua>). – 2022. – 14.07; Цензор.net (<https://censor.net.ua>). – 2022. – 7, 15, 18, 20, 23, 26.07; BBC Україна (<http://www.bbc.com>). – 2022. – 14.07; LB.UA (<http://lb.ua>). – 2022. – 8, 15.07; Mind (<https://mind.ua>). – 2022. – 1.06).*

Основні напрями діяльності НАН України

Привітання президента НАН України академіка А. Загороднього до Дня української державності.

Шановні колеги! Дорогі друзі!

Сьогодні, у річницю хрещення Київської Русі, ми вперше відзначаємо День української державності. І це дуже символічно, адже Україна одночасно є молодою державою і має тривалу й багату історію. Історія та культура – головний і найцінніший спадок, що його ми отримали від десятків поколінь наших предків.

У нашому минулому чимало трагічних, але не менше й героїчних сторінок. Нині епос про Україну як країну вільних людей знову оживає – уже в нас на очах. І ми дивуємося пророчості Шевченкового «Заповіту», поетичних рядків В. Симоненка: «Україно, ти моя молитво, ти моя розпуко вікова... Гримотить над світом люта битва за твоє життя, твої права». Українці справді запекло боряться за своє – вони надто довго були бездержавним народом «в приймах» у чужих імперій, аби тепер не берегти всього, що мають. А новітній ворог в особі Росії прагне не просто зруйнувати наші життя й матеріальні блага. Його мета – стерти нашу ідентичність, позбавити нас історичної пам'яті, присвоїти нашу історію. Історію великої східноєвропейської цивілізації, частиною якої наш ворог – за духом, а не буквою – ніколи не був.

...Власне, держава – це завжди передусім громадяни. Люди, які працюють заради спільної ідеї, створюють, насичують смислами, захищають спільний простір, комфортний і безпечний для всіх. Те, якою є і якою може бути Україна, залежить виключно від кожного з нас. Від того, що ми робимо (або чого не робимо) кожен на своєму місці й у належний час. Будьмо свідомі цієї простої істини, за пригадування якої нам, на жаль, доводиться платити кров'ю, потім і сльозами.

Певен, що все недаремно. Вірю, що ми неодмінно переможемо. Мусимо перемогти. У пам'ять про наше минуле, в ім'я нашого майбутнього.

Низько вклонімося й схилімо голови перед нашими захисниками, завдяки яким сьогодні ми маємо змогу святкувати День української державності.

Слава Україні та її героям!

З глибокою повагою президент Національної академії наук України А. Загородній (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)* – 2022. – 28.07).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Круглий стіл «Створення керованих автоматичних систем та систем з елементами штучного інтелекту для потреб оборони держави»

У приміщенні Національного координаційного центру кібербезпеки Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України 28 липня 2022 р. відбувся круглий стіл «Створення керованих автоматичних систем та систем з елементами штучного інтелекту для потреб оборони держави». Організатором заходу став Інститут проблем штучного інтелекту МОН і НАН України. Участь у роботі круглого столу взяли представники Апарату РНБО України і Міністерства оборони України, Національний координаційний центр кібербезпеки РНБО України.

З доповідями виступили: директор Інституту проблем штучного інтелекту МОН і НАН України член-кореспондент НАН України А. Шевченко, заступник директора з наукової роботи цього інституту М. Клименко, учений секретар Інституту кандидат фізико-математичних наук М. Вакуленко та співробітники Центрального науково-дослідного інституту озброєння і військової техніки Збройних сил України. У своїх доповідях учасники круглого столу підкреслили своєчасність цього заходу, визначаючи проблеми й завдання перед колективом інституту щодо впровадження систем штучного інтелекту у сферу безпеки й оборони держави.

Під час обговорення доповідей було відзначено конструктивну діяльність Інституту проблем штучного інтелекту МОН і НАН України з об'єднання понад 50 провідних фахівців України зі своїми колективами та науковими школами НАН України й МОН України, що брали участь у створенні проєкту «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні». У Стратегії йдеться про створення конкурентоздатного й наукоємного продукту на світовому ринку, а саме базової моделі комп'ютера нової генерації зі штучним інтелектом. У доповідях авторів проєкту «Стратегія розвитку штучного інтелекту» в Україні зазначено, що вони вже врахували більшість зауважень наукових установ Національної академії наук України, Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерства освіти і науки України, структур бізнесу тощо.

Крім того, у своїх доповідях науковці Інституту проблем штучного інтелекту МОН і НАН України представили ряд розробок, готових для впровадження в систему оборони держави: різнофункціональні роботи, зокрема для пошуку вибухових пристроїв під водою; довгострокову вогневу точку з автоматичним розпізнаванням знищення наземних цілей; шолом-антистрес та ін. *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 22.07).*

***

«Залежності від імпортного палива можна зарадити»

«Проблема дефіциту автомобільного палива, завдяки левовій частці імпорту (85 %), уже давно нависала над Україною. Війна Росії проти України та її наслідки – руйнування Кременчуцького НПЗ, паливної інфраструктури, блокування морського шляху імпорту – украї заострила цю проблему. Україна потребує загальнонаціональних проєктів заміщення традиційних автомобільних палив альтернативними: біодизелем, біоетанолом, біометаном, синтетичними рідкими паливами», – пише у своїй статті для «Дзеркала тижня» директор Інституту газу НАН України доктор технічних наук Г. Жук.

Учений зауважує, що насправді Україна має розробки, здатні забезпечити науково-технічний супровід технологій виробництва альтернативних автомобільних палив. Зокрема, в установах НАН України створено ряд технологічних рішень, які дають можливість збільшити виробництво альтернативних автомобільних палив і замістити значну частину імпорту пального. Саме про такі найбільш підготовлені до впровадження розробки, до яких долучилися фахівці Інституту газу НАН України, автор докладно розповідає у своїй публікації (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 22.07*).

***

Наука на полі бою: кровоспинний засіб для українських бійців

Як українські науковці вісім років тому об'єдналися й створили кровоспинний засіб «Кровоспас»? Наскільки він ефективний (зокрема, порівняно з іноземними аналогами), у яких формах існує, чи сьогодні виробляється для широкого кола споживачів? З яких матеріалів зазвичай виготовляють такі гемостатики й чому? Про все це в інтерв'ю науково-популярному журналові «Кунит» розповів завідувач відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор медичних наук, професор В. Досенко.

«...Найбільша кількість смертей на полі бою відбувається саме за рахунок втрати крові. Гемостатичні бинти були [у 2014 р.] лише американського і британського виробництва. <...> ...волонтери, які пішли на війну, які були тактичними медиками, зрозуміли проблему: у нас просто не вистачить коштів, щоб купити на всіх гемостатичні препарати. Треба просто взяти і зробити. Тут хіміки (Інститут фізичної хімії імені Л. В. Писаржевського НАН України) разом з патофізіологами (Інститут фізіології імені О. О. Богомольця НАН України) взялися цю проблему розв'язати, – говорить учений. – Склад гемостатичної композиції розробили хіміки під керівництвом видатного науковця, доктора медичних наук П. Манорика. А ініціювали проєкт два тактичні медики, травматологи – І. Гайович і В. Мазевич.

У 2014 р. вони організували науково-практичну групу “Борей” і поставили завдання: розробити український гемостатик. Це рекордне впровадження. Усе було дуже швидко зроблено – до року. Ми працювали з ранку до ночі. Для нас це була нова методика – усе треба було відпрацювати, відробити, налагодити детекцію всіх параметрів. При тому що фінансування практично не було. <...> Усі учасники згадують період існування нашої лабораторії як дуже натхненний. Такої мотивації – природної, простої, зрозумілої – я ніколи не досягав. Ми завжди займаємося чимось цікавим, але тут воно було і цікавим, і суперважливим.

З 2016 р. почалося виробництво “Кровоспасу”. Його почали закуповувати Збройні сили України, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України. Він почав продаватися в Інтернеті, аптеках, магазинах тактичної медицини.

На жаль, виробництво “Кровоспасу” в Іванкові Київської області постраждало під час тимчасової російської окупації Півночі України. Звісно, виробництво припинилося. В один момент, коли почалася повномасштабна війна і коли гемостатики дуже потрібні. Знайшлися можливості за підтримки волонтерів і розробників-хіміків відновити виробництво серветок “Кровоспас”. А вже з квітня повноцінно виробляється Z-складений бинт, який вироблявся в Іванкові. Його безкоштовно висилають сотнями штук на фронт. Сьогодні купити його неможливо. Науковці на волонтерські кошти його роблять і безкоштовно роздають за запитами. Нині виробництво на Київщині. Намагаємося знайти їм підтримку, якісь можливості, щоб повноцінно відновити виробництво. Бо чи запрацює виробництво в Іванкові, ми поки не знаємо» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 21.07).

Наукові видання НАН України

Монографія «Use of isotope hydrology to characterize groundwater systems in the vicinity of nuclear power plants» є результатом спільної роботи науковців із 10 країн світу в рамках гранту Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ).

У монографії результати роботи представлено окремими розділами. У підготовці монографії з боку України взяли участь автори: М. Панасюк, І. Коваленко, Н. Сосонна та М. Бузинний. Текст монографії було передано для друку у видавництво «Фенікс» ще до початку війни. Надзвичайність історії підготовки цього видання полягає в тому, що перед війною макет монографії було передано в друкарню, розташовану в м. Макарові, яке опинилося в окупації. Будівля друкарні було зруйновано вщент. Попри те що на території друкарні буквально не залишилося живого місця, усе згоріло, тираж уже готової монографії дивом вцілів. Коли місто було деокуповано й російські війська відійшли, видавництво передало тираж інституту.

Інтерес до монографії виявило МАГАТЕ, попросивши надіслати примірники до дев'яти країн, науковці з яких брали участь у підготовці матеріалів рукопису: Аргентини, Бразилії, Литви, Італії, Марокко, Пакистану, Китаю, В'єтнаму та Японії. Зацікавленість виявляють також фахівці з України, Індії, Кувейту, Еквадору та інших країн (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 19.07).

***

Науковці Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України взяли участь у підготовці авторських розділів для тритомної монографії «Behavior of Radionuclides in the Environment». Видання було започатковано в 2020 р. видавництвом «Springer». Книга зареєстрована в Міжнародній наукометричній базі даних «SCOPUS».

Монографію присвячено впливу на навколишнє середовище трьох найбільших в історії людства радіаційних аварій: на комбінаті «Маяк» у Киштимі (1957 р.), на Чорнобильській АЕС (1986 р.), на АЕС «Фукусіма-1» (2011 р.).

У другому томі було розглянуто поведінку радіонуклідів чорнобильського походження, включаючи їх поширення в атмосфері, вторинний підйом, поведінку в аграрних екосистемах. Наразі вийшов у світ третій том, у якому розглянуто радіоекологічні проблеми аварії на АЕС «Фукусіма-1». У ньому розміщено розділ «Model of Radionuclide Uptake by Plants via Foliar Pathway: Kyshtym, Chornobyl, Fukushima», де проаналізовано застосування розробленої в ІПБ АЕС математичної динамічної моделі для прогнозування радіоактивного забруднення рослин у результаті радіаційних аварій.

Серед авторів розділів тритомної монографії – науковці Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України: академік НАН України А. Носовський, доктор біологічних наук Б. Прістер, доктор фізико-математичних наук Є. Гаргер, доктор технічних наук М. Талерко, кандидат геологічних наук Т. Лев.

Матеріал, представлений у книзі, буде корисний для наукових працівників, студентів та аспірантів, які досліджують радіоекологічні проблеми при забрудненні навколишнього середовища внаслідок аварій на АЕС (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 19.07).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У липні 2022 р. Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України приєднався до Мережі рішень зі сталого розвитку ООН (Sustainable Development of Solutions Network for UN – SDSN UN).

Як глобальна ініціатива ООН, мережа об'єднує зацікавлені організації та установи з метою мобілізації зусиль, наукового й технологічного досвіду для реалізації практичних рішень, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) і реалізацію Паризької кліматичної угоди. Інструментами реалізації завдань мережі є інтегровані підходи забезпечення ЦСР через освіту, наукові дослідження, національні політики, глобальну співпрацю.

Діяльність мережі рішень зі сталого розвитку ООН охоплює такі напрями, як:

1. Освіта, гендерна рівність, соціальний захист (шкільна, дошкільна, вища освіта, професійне навчання, захист прав дітей та працівників).

2. Здоров'я й добробут населення (охорона здоров'я, доступ до медичних послуг, поширення здорового способу життя).

3. Декарбонізація енергетики й сталий розвиток промисловості (доступ до джерел безпечної енергії, виробництво електроенергії з нульовими викидами вуглецю, енергоефективність, електрифікація, зменшення негативного впливу промисловості на довкілля).

4. Стале лісо- і водокористування, продовольча безпека (підтримка ефективних агровиробництв та фермерських господарств, діяльність яких сприяє збереженню біорізноманіття й довкілля загалом; безпека харчових продуктів і регулювання їх виробництва; організація стабільних мереж збуту агропродукції; інтегроване земле- та водокористування).

5. Сталий розвиток міст і громад (доступ до послуг водозабезпечення, водовідведення, збору та утилізації побутових відходів і транспорту; організація компактних поселень і «розумних» міст).

6. Застосування цифрових технологій, що сприяють досягненню ЦСР (розвиток технологій і забезпечення доступу до них; підвищення рівня обізнаності громадян про цифрові технології; безпека кіберпростору).

Задля ефективного керування природними ресурсами Мережа рішень зі сталого розвитку ООН спрямовує зусилля на підвищення ефективності діяльності урядів країн у частині керування та регулювання природокористування, а також перетворення природних активів на рушійну силу забезпечення сталого розвитку й добробуту населення. Це, зокрема, стосується керування земельними ресурсами, гарантування прав власності населення (насамперед сільського) на володіння земельними ділянками, дотримання високих екологічних і соціальних стандартів. Експерти мережі надають рекомендації щодо створення інституційної основи дотримання таких стандартів за допомогою галузевих нормативів, національного регулювання, ринкових стимулів, глобальних правил. Іншим завданням є пошук шляхів взаємовигідної співпраці між бідними країнами й транснаціональними корпораціями задля сталого використання природних ресурсів.

SDSN UN відіграє важливу роль у популяризації концепції цілковитої декарбонізації економіки, допомагаючи країнам розробляти і впроваджувати стратегії розвитку, що передбачають істотне скорочення викидів парникових

газів. Із цією метою мережа разом зі Всесвітньою радою бізнесу щодо сталого розвитку (WBCSD) й асоціацією «Місцеві органи влади – за сталий розвиток» (ICLEI) проводять щорічну конференцію рішень, які забезпечують нульовий рівень викидів парникових газів.

Консорціум «Nature Map» під керівництвом мережі розробив інтегровану глобальну карту біорізноманіття, покладів вуглецю та постачання чистої питної води. Карта природи має забезпечити інтеграцію знань про стан природних ресурсів і зміни клімату в процесі ухвалення рішень. Для урядів країн світу такі інтегровані карти виявилися надзвичайно ефективним інструментом – насамперед для розроблення й реалізації заходів боротьби із втратами біорізноманіття та зменшення викидів парникових газів у процесах землекористування. Крім того, картографування запасів вуглецю, біорізноманіття й екосистемних послуг дає країнам змогу розробляти стратегії сталого землекористування до 2030 р. [у межах вимог Рамкової конвенції ООН щодо зміни клімату (РКЗК ООН) і Конвенції про біорізноманіття], а урядам і бізнесу – ефективніше співпрацювати.

Мережа здійснює й іншу діяльність, спрямовану на декарбонізацію секторів енергетики, сільського та лісового господарства. Інтеграція цілей збереження біорізноманіття й адаптації до змін клімату в плани керування потребує впровадження нових принципів просторового планування. Це необхідно насамперед задля дотримання балансу між конкурентними способами землекористування (наприклад, ведення сільського господарства, заповідання територій, будівництво інфраструктури тощо). На думку експертів SDSN, стратегії просторового планування мають доповнюватися економічними і фінансовими планами, включати оплату екосистемних послуг, облік природного капіталу, екологічні податкові реформи й ін.

За останні 10 років, із 2012 р., відколи мережа розпочала свою роботу, вона перетворилася на потужний глобальний альянс провідних академічних та освітніх установ, що генерують знання, орієнтовані на сталий розвиток. Створена зусиллями SDSN освітня інституція дає змогу всім охочим отримувати знання про сталий розвиток, зміцнювати практичні навички, співпрацювати з науковцями, викладачами й інтегрувати ідеї сталого розвитку в сучасну освіту. Учасники мережі можуть використовувати накопичений світовий досвід у викладацькій діяльності, для виконання наукових досліджень, реалізації національних і місцевих проєктів сталого розвитку, отримувати консультації від експертів та поширювати інформацію про власні здобутки, а також брати участь у щорічних заходах – міжнародній конференції зі сталого розвитку й форумі глобальних рішень, співпрацювати з іншими дослідними установами, долучатися до проєктів участі місцевих громад у реалізації ЦСР. Задля ефективнішої діяльності мережі її представники співпрацюють з різними секторами суспільства – сприяють формуванню урядами стратегій сталого розвитку, реалізації бізнесом тематичних проєктів, поширенню громадськими організаціями відповідних знань і досвіду.

Основними інструментами SDSN UN на шляху накопичення й синтезу знань про сталий розвиток є збирання первинних даних, аналіз політики, публікація щорічних звітів. Членами мережі можуть стати лише установи й організації, що генерують знання – виконують наукові дослідження, аналізують і/або збирають дані, надають освітні послуги. Це можуть бути академічні установи, університети, фонди, деякі громадські організації. Згідно зі статутом, учасники мережі повинні мати глибокий досвід в одній або кількох сферах, пов'язаних зі сталим розвитком. Їхньою основною діяльністю або сферою прикладання значних зусиль має бути пошук і/або реалізація рішень, спрямованих на досягнення ЦСР. Зазвичай це відомі, інституційно розвинуті установи, що мають тривалий досвід роботи й належну репутацію.

Поширення ідей сталого розвитку та співпраця з науковими установами, діяльність яких спрямована на їхню (ідей) реалізацію, є основною місією Мережі рішень зі сталого розвитку ООН. Економіка природокористування, природно-техногенна безпека, економічна ефективність використання, охорони, відтворення природно-ресурсного потенціалу, стратегія сталого розвитку України та її регіонів – це ті тематичні напрями діяльності Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, що зумовлюють актуальність його співпраці з мережею.

В Інституті економіки природокористування та сталого розвитку НАН України з 2011 р. виконуються системні дослідження, що стосуються сталого розвитку, підвищення ефективності використання природних ресурсів, зміцнення екологічної безпеки та поліпшення якості середовища проживання населення. Наприклад, наукова праця «Методологічні засади сталого господарювання» (2020–2023 рр.) спрямована на ефективне використання природно-ресурсних активів, обґрунтування принципів функціонування багатоукладних систем господарювання на принципах сталого розвитку і відповідну трансформацію еколого-економічної політики. Метою наукової праці є вдосконалення стратегій, програм, планів децентралізації керування природними ресурсами в контексті забезпечення сталого розвитку на базі сучасного просторового концепту сталого господарювання в Україні.

У межах теми «Сценарно-синергетичні домінанти екологобезпечного природокористування» (2021–2022 рр.) розробляються класифікаційна структура домінант екологічної безпеки, механізми впровадження екологобезпечного природокористування, соціо-еколого-економічний концепт досягнення екологічної безпеки та його впровадження в практику природокористування шляхом цілеспрямованої трансформації інституціонального середовища.

Розроблення організаційно-економічного механізму ревіталізації малих річок для забезпечення сталого використання водних ресурсів, збереження і відновлення природних водних екосистем здійснюється в межах тематики «Економічні механізми ревіталізації малих річок» (2022–2023 рр.). Крім того,

обґрунтовуються принципи й пріоритетні напрями інституційного забезпечення заходів з ревіталізації малих річок у водогосподарську та водоохоронну діяльність; розробляються методичні рекомендації щодо оцінювання ефективності використання водних ресурсів в умовах зростання кліматичних ризиків й антропогенного навантаження на водні екосистеми.

Концептуальні засади, змістовні моделі й рекомендації щодо розвитку підприємництва у сфері природокористування в умовах трансформацій простору обґрунтовують виконавці наукової праці «Потенціал підприємництва у сфері природокористування» (2022–2023 рр.) – з метою формування умов для поліпшення параметрів сталості підприємницької діяльності.

Наукова тематика «Екосистемні платежі як інструмент забезпечення сталого розвитку територій» (2022–2024 рр.) спрямована на формування концепту екосистемних платежів як економічного інструменту, що регулює використання місцевих природних ресурсів. У межах теми розробляються методологічні засади визначення обсягу екосистемних платежів за використання природних ресурсів; надається прогноз економічного ефекту від впровадження екосистемних платежів для розвитку територіальних громад; обґрунтовуються оптимальні схеми платежів залежно від виду екосистем, їхніх послуг і типу територій; надаються науково-практичні рекомендації щодо інституційного забезпечення організації платежів за використання природних ресурсів.

Крім Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (Київ), членами Мережі рішень зі сталого розвитку ООН в Україні є Інститут ринку й економіко-екологічних досліджень НАН України (Одеса), Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя), неурядові організації «GoLOCAL» (Київ) і «Жіноча професійна ліга» (Київ).

Загалом мережа включає 1 тис. 600 учасників зі 137 країн світу й складається з 47 національних і регіональних груп (географічних кластерів), створених задля локалізації зусиль з підтримки ЦСР. Україна, як і Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Румунія, Сербія, Туреччина, належить до чорноморської групи SDSN UN, регіональний офіс якої розташовується при Університеті Аристотеля в Салоніках (Греція). Нині Мережа рішень зі сталого розвитку ООН спрямовує особливу увагу на моніторинг процесів досягнення ЦСР у Чорноморському регіоні й підтримку відповідних дослідницьких проєктів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 22.08*).

***

Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України представив Україну на семінарі МАГАТЕ у Відні.

У штаб-квартирі МАГАТЕ 18–22 липня 2022 р. відбулася зустріч представників 16 країн, що виконують науковий проєкт F33026 «Development

and application of isotope techniques for efficient water resources management in mining areas» («Розроблення та застосування ізотопних методів для ефективного управління водними ресурсами в гірничодобувних районах»).

Роботи семінару стосувалися вдосконалення та застосування ізотопних методів для розв'язання проблем водних ресурсів на ділянках діяльності гірничодобувних підприємств. Терміни виконання проєкту – 2021–2024 рр. У засіданні брали участь представники таких країн, як Бразилія, Канада, Чилі, Еквадор, Франція, Індія, Італія, Мадагаскар, Мексика, Марокко, Пакистан, Філіппіни, Польща, Південна Африка, Україна та Зімбабве. Під час зустрічі учасники зробили доповіді про результати першого року виконання проєкту.

Україна в цьому проєкті представлена Інститутом проблем безпеки атомних електростанцій НАН України, який діє за контрактом Ukr-24518. Роботи виконуються в координації з ДУ «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України» та ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва НАМН України».

Об'єктом дослідження в Україні стали негативний вплив на довкілля та життєдіяльність населення внаслідок видобування калійних солей на Калусько-Голинському родовищі. На сьогодні видобувні та збагачувальні об'єкти цього родовища перебувають на стадії неорганізованого виведення з експлуатації. Забруднення довкілля й карстові провали поверхні землі за рахунок хімічної суфозії та просідання ґрунтів над підземними виробками є негативними наслідками гірничої діяльності.

Занепокоєння з приводу екологічної ситуації в районі Калуша висловлювали ООН і Європейський Союз. Указом Президента України (№ 145/2010 від 10.02.2010 р.) район м. Калуш було визнано зоною надзвичайної екологічної ситуації.

У своїй презентації завідувач сектору Відділення проєктування об'єктів з радіаційними та ядерними технологіями Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України кандидат технічних наук М. Панасюк представив результати визначення джерел хімічного забруднення водоносного горизонту, який експлуатується свердловинами Добрівлянського водозабору і є єдиним джерелом питних вод для м. Калуш та інших населених пунктів цього району.

За допомогою аналізу розподілу в підземних і поверхневих водах ^3H , D , ^{18}O та компонентів хімічного складу, було попередньо визначено рівні та напрями впливу на довкілля розсолів, зосереджених у хвостосховищах, шламонакопичувачі, Домбровському кар'єрі, солевідвалах, соленому озері та в інших об'єктах Калусько-Голинського родовища калійних солей.

Основою презентації стали карти розподілу в підземних і поверхневих водах важких ізотопів водню, кисню та індикаторів забруднення. Карти та базу гідрогеологічних і геохімічних даних створила Н. Сосонна за допомогою ГІС-технологій. Кореляційні залежності розраховано І. Коваленко методом геохімічної статистики.

Результати досліджень першого етапу стануть основою для створення математичної моделі гідрогеологічних умов. За допомогою моделі буде виконано прогнози поширення хімічного забруднення від джерел засолення до Добрівлянського водозабору підземних вод. Також за допомогою моделі планується обґрунтування заходів щодо захисту від забруднення єдиного в цьому районі водоносного горизонту питних вод.

Також у презентації прозвучала сумна інформація про події в Україні та Чорнобилі, де розташовано офісні та лабораторні приміщення Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України. Було продемонстровано оглядову карту розташування Калусько-Голинського родовища та зон бойових дій з російськими окупантами. Було продемонстровано наслідки окупації м. Чорнобиля. Комп'ютери було вкрадено або понівечено. Лабораторні приміщення та обладнання пограбовано та зруйновано. У кінці доповіді М. Панасюк звернувся до представників МАГАТЕ та колег з інших країн про допомогу у відновленні лабораторного обладнання, комп'ютерів і приміщень, щоб науковці інституту змогли якісно виконувати необхідні українському та міжнародному суспільству наукові дослідження. Інститут створив Благодійний фонд «Чорнобильський науковий фонд ядерної безпеки» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 1.08).*

***

«Учені-політологи академії доволі потужно затребувані на міжнародному рівні», – зазначив О. Рафальський.

Віцепрезидент Національної академії наук України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України О. Рафальський зауважує: «З іноземними колегами ми підтримуємо контакти двох типів. Перший – персональні контакти наших науковців. Другий – контакти інституційного характеру, зокрема двосторонні угоди з європейськими організаціями. Одна з таких угод – з Інститутом політичних досліджень Польської академії наук – наразі реалізується особливо активно. Стимулом для цього розвитку послугував нещодавній візит президента Польської академії наук професора Є. Душинського до України, – зазначив віцепрезидент академії в інтерв'ю програмі “Про науку. Компетентно” для ютуб-каналу НАН України. – Наших фахівців-політологів добре знають за кордоном, вони там затребувані: виконують дослідження за міжнародними грантовими програмами, дають коментарі іноземним ЗМІ, допомагаючи їм розібратись у специфіці наших процесів, їздять на престижні наукові заходи до різних країн світу (один наш колега, наприклад, невдовзі має відбути до Сеулу на міжнародну конференцію з питань релігії). Хоча, правду кажучи, дещо непросто працювати на одному рівні з країнами, у яких один професор отримує таке ж фінансування, як ціла українська наукова установа.

З 25 лютого по 3 травня в нашому інституті діяла дистанційна форма роботи, але по завершенні цього терміну четверо науковців тимчасово залишаються працювати за кордоном. На щастя, сучасні засоби комунікації розширили можливості людства загалом і науковців зокрема. Тим більше, що ми, політологи, не залежимо від лабораторного обладнання, експериментальної бази, і це значно скорочує витрати на наші дослідження. Потрібні тільки хороший комп'ютер (що тепер не проблема) і світла голова. Я певен, що наші колеги, наші "зірочки" повернуться на Батьківщину, і результатом їхнього перебування поза Україною стануть не лише публікації у рецензованих фахових виданнях, що індексуються наукометричними базами, а й репутаційні здобутки для Інституту і всієї академії» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 29.07*).

***

Учена-математик О. Ванєєва увійшла до 15 найвидатніших володарів міжнародної премії «Для жінок у науці» та представила Україну на світовій арені в штаб-квартирі UNESCO в Парижі. Фундація L'Oréal та UNESCO відзначили 45 видатних науковиць на церемонії нагородження Міжнародної премії «Для жінок у науці» у штаб-квартирі UNESCO в Парижі.

Нагороджували за двома напрямками:

– Звання «Лауреатки» Міжнародної премії за видатні наукові досягнення в науці отримали 15 науковиць. Щороку нагороджуються по п'ять жінок без вікових обмежень із кожного континенту. Премія становить 100 тис. євро.

– Звання «Міжнародні молоді таланти» отримали 30 молодих науковиць. Премія становить 15 тис. євро.

Заступниця директора з наукової роботи Інституту математики НАН України, лауреатка української премії «Для жінок у науці-2018», доктор фізико-математичних наук О. Ванєєва увійшла до 15 найвидатніших володарів премії «Міжнародні молоді таланти» та представила Україну на світовій арені в штаб-квартирі UNESCO.

О. Ванєєва є добре відомою у спільноті дослідників, які займаються груповим аналізом диференціальних рівнянь. У її роботах запропоновано нові ефективні методи розв'язання задач групової класифікації, серед яких метод перетворень між класами диференціальних рівнянь, метод контракцій, нова модифікація алгебраїчного методу виконання групової класифікації для ненормалізованих класів диференціальних рівнянь. Також нею було вперше описано алгоритм відновлення повного класифікаційного списку ліівських симетрій з мінімального списку нееквівалентних випадків.

«Для мене дуже хвилююче бути першою україankoю серед «Міжнародних молодих талантів» премії «Для жінок у науці» та представити нашу країну на світовій арені в такий важкий для нас час. Це дуже важливо –

показати, що Україна має високий науковий потенціал», – зазначила О. Ванєєва (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 27.07).

Інтерв'ю вчених НАН України

Чому історія – на часі? Пояснюють науковці

Інтерв'ю учених академії на сайті медіаресурсу «Український тиждень»

Медіаресурс «Тиждень» 7 липня звернувся із закликом щодо нагальної потреби подолати історичну амнезію, поширену в нашому суспільстві. Формування адекватних уявлень про наше минуле сьогодні має бути таким же національним пріоритетом, що й захист української мови, тому на підтримку цієї ініціативи висловились історики. Серед них – науковці НАН України.

Завідувач відділу історії України 1920–30-х рр. Інституту історії України НАН України доктор історичних наук Л. Якубова зауважує: «Що чіткіше ми знатимемо нашу минувшину, то менше помилок робитимемо сьогодні, тим меншою стає вірогідність “танців на граблях”, тим більше в нас людського. Аби зрозуміти, на що перетворюється народ, що практикує вибіркочну історичну амнезію, варто подивитися на сучасних росіян. Подивитися, жажнутися – і не робити таких помилок».

Шеф-редактор е-журналу урбаністичних студій «Місто: історія, культура, суспільство», наукова співробітниця Інституту історії України НАН України кандидат історичних наук Т. Водотика говорить про важливість історії як такої: «Історія потрібна, щоб знати, навіщо воювати, страждати, радіти та взагалі бути. Жити не заради героїв минулого, але спиратися на їхні плечі. Жити не в музеях запліюжених звитяг та речей, а надихатися ними. Не страждати від почуття вторинності, а визнати важливість для світу – свою та свого народу. Не мати історію за нудний та беззмістовний перелік дат, місць і облич, а черпати натхнення з історій успіху, рішень, емоцій, перемог, виживання».

Доцент Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського кандидат історичних наук І. Стамбол зазначає: «Насправді, обговорення питання, навіщо українцям їхня власна історія, схоже на обґрунтування необхідності води для риби. Очевидно, що молода політична нація, з постколоніальними комплексами та провінційною психологією, за бажання вижити й закріпитися в сучасній цивілізації має насамперед плекати та розвивати мінімум три основи свого ества: мову, культуру (це поняття є значно ширшим, ніж мистецтво) та історію».

Провідний науковий співробітник відділу історії Української революції 1917–1921 рр. Інституту історії України НАН України кандидат історичних наук Т. Осташко наголошує: «Сьогодні, в час воєнної агресії з боку Москви, приходить усвідомлення, що історія України – це наша інтелектуальна та ідеологічна зброя. Перемога у війні прийде не лише з фізичним знищенням ворога, а й із викоріненням низки міфологем, нав'язаних ворожими антиукраїнськими силами».

Старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України кандидат історичних наук В. Грибовський вважає, що «не пропаганда, а плекання світогляду, зіпертого на критичне ставлення до джерел інформації й навички самостійного мислення, має бути наріжним каменем історичної освіти в навчальних закладах усіх рівнів нашої суверенної демократичної держави» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 1.08*).

***

В. Котигоренко: «Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець?»

Інтерв'ю опубліковано на сайті медіаплатформи «Радіо Свобода».

Майже 40 % українців цього року ще шукали свою ідентичність, свідчить опитування Інституту соціології НАН України. Більшість ідентифікували себе, в першу чергу, як громадян України (61,7 %), але чимало – як жителів якогось села, міста, області (27,4 %), а ще невелика частина бачила себе громадянами колишнього СРСР (3,4 %). Словосполученням «національна ідентичність» часто оперують, але що це таке? Чи сформувалася вона в українців? Та чи варто так боятися за ту ідентичність для побудови щасливого суспільства й успішної держави?

Що таке національна ідентичність пояснює завідувач відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України доктор політичних наук В. Котигоренко: «Це тотожність, подібність чомусь, комусь, але далі одразу постає питання до кожної людини, з ким вона себе ототожнює, до якої спільноти відносить? Я – чоловік, батько, підприємець, науковець, житель Києва. До того ж, самоідентифікація та те, як вас сприймають інші люди, часто може не збігатись – тут постає проблема. Не всі українці люблять сало й борщ. Коли йдеться про українську національну ідентичність, слід брати до уваги, що уявлення носіїв такої ідентичності про те, яким ознакам відповідає спільнота, називана українською нацією, різняться. Ще більше різняться уявлення цих ознак тими, хто ототожнює себе з іншими націями.

До української нації належать ті, для кого життєво важливими цінностями є державна незалежність України, патріотизм і почуття гордості за належність до спільноти українських громадян, повага до самобутньої української культури й української державної мови. Не будемо забувати, що етнічний росіянин, єврей, мадяр чи поляк також може бути громадянським українцем. Зараз українці різного етнічного походження захищають нас на

фронті, борються з ворогом у тилу. На жаль, є чимало етнічних “українців”, які стали колаборантами, навідниками ворожої артилерії... Переконаний, що до української нації як громадянської спільноти, об’єднаної спільними цінностями, вони не мають жодного відношення» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 26.07).

***

Інтерв’ю віцепрезидента НАН України члена-кореспондента НАН України О. Рафальського програмі «Про науку. Компетентно»

У Національній академії наук України багато років успішно працює Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, чимало програмних розробок якого присвячено становленню, розвитку і функціонуванню української державності, формуванню й розвитку національних політичних інститутів. Про те, наскільки потенціал Інституту можна використати для вирішення дуже складної ситуації, що склалася в Україні й світі, розповів в інтерв’ю програмі «Про науку. Компетентно» (ведучий – академік В. Семиноженко) для ютюб-каналу НАН України директор цієї академічної наукової установи, віцепрезидент НАН України член-кореспондент НАН України О. Рафальський (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 25.07).

Перспективні напрями розвитку української науки

Геостратегічне перехрестя. Які сценарії можливі далі

Стаття першого віцепрезидента НАН України академіка В. Горбуліна і директора Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрака. Джерело: інтернет-видання «Лівий берег».

Як наголошують автори, «...відбулося цементування ситуації, що вже почала складатися у червні – коли війна на виснаження досягає своїх пікових форм із майже патовим паритетом: ворог вже не здатен активно наступати, захисники ще не можуть перейти в контрнаступ. <...> Поки що спостереження за подіями дозволяє скласти складну та дещо тупикову панораму чинної фази війни», – про це у своїй черговій статті для інтернет-видання «Лівий берег» пишуть перший віцепрезидент НАН України академік В. Горбулін і директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак.

«Майже кожного дня влада та народ України знаходять неприємні підтвердження залежності України від зовнішніх факторів. Ця залежність тотальна, фундаментальна та – що гірше за усе, – сформована нами самими. Можливо, саме ця війна є такою собі ініціативою нації та стане передвісником розвитку нації й держави в цілому».

Далі автори зауважують: «...позиція Заходу та передусім США вже остаточно викристалізувалася – у сенсі того, у якій кількості, та якими темпами переозброювати Україну. ...Україну Росії не віддадуть, однак із перемогою не поспішатимуть, бо швидка перемога таки небезпечна й тому гірша за поступове виснаження РФ. Усе це вимушує оглянути українські перспективи – крізь призму подій, що відбуваються. <...> Загальна картина виглядає так: усі вагомі теми щодо потужної зброї в роботі, однак на результат треба чекати, можливо, довго. Україна нині вмонтована в загальну систему безпеки НАТО – ігнорувати її інтересами Альянс дозволити собі не може. Але задовольняти Україну в питаннях зброї та санкцій будуть лише в межах дії цих натівсько-європейських інтересів, не більше, і не менше.

Отже, Україна опинилася в геостратегічному центрі розвитку подій. Багато у світі сьогодні залежить саме від здатності українців та передусім її армії, здійснити активну спробу результативного стримування путінської орди та підготовки успішного контрнаступу. Цілком ймовірно, що успішні бойові дії на півдні країни, особливо звільнення Херсону та очищення півдня від російських окупантів аж до моря, тобто позбавлення загарбників сухопутного коридору до Криму, може суттєво вплинути на баланс сил та змінити хід усєї війни. З іншого боку, ймовірне просування кривавої путінської окупації вглиб Харківської та Запорізької областей здатне закріпити побоювання Заходу та поширення настроїв щодо замороження війни.

Для України у цій війні занадто багато зовнішніх чинників, на які вона не може впливати. Тоді як самі вони – позиції Китаю й Ірану, Саудівської Аравії й ОАЕ, Туреччини, Німеччини й Франції, – разом можуть виявитися визначальними у впливах на подальші сценарії війни. Україна здатна перемогти – якщо їй це дадуть зробити» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 26.07).

***

*«Для чого історія в часи, коли лунають гармати», – Н. Старченко
Роздуми вченої опубліковано на сайті медіаплатформи
«Український тиждень». Старша наукова співробітниця відділу історії
України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України
НАН України доктор історичних наук пояснює у своїй статті чому
вивчення і розуміння минулого критично важливе навіть під час війни.*

Учена зазначає: «Хай там як, але брак уваги з боку держави мав і несподівано добрі наслідки – українська історіографія, принаймні її значна частина, поставала як результат дискусій та можливостей для інтерпретаційного багатоманіття, а отже, формувалася практично поза політикою, маючи за ідеал пошуки істини. Така історіографія погано надається для пропаганди. Як на мене, симетрична реакція на російські ідеологічні провокації навряд чи можлива за цих умов, та й, напевно,

малоефективна. У ситуації тотальної постправди, яка затопила російський медіапростір, на будь-які цілком обґрунтовані аргументи може бути одна відповідь: «Не все так однозначно». Для Заходу після 24 лютого аргументи про історичний ревізіонізм путінського штабу відійшли далеко на другий план. Геноцидний характер дій російської армії щодо українських громадян та озвучені Путіним завдання війни, спрямованої на знищення України як суверенної держави, потребують іншої розмови – про порушення фундаментальних прав і конвенцій, на яких формувалася європейська система безпеки по Другій світовій війні. Наповнення академічної сфери українським інтелектуальним продуктом, що зміг би протистояти російському / російськоцентричному / імперському, підживлюваному впродовж десятиліть російськими нафтодоларами та європейським угодовством, – це питання тривалого часу. Адже йтиметься в цьому разі про низку досліджень із різних історіографічних напрямів і їхні переклади. Тому, очевидно, варто передусім активніше наполягати на паузі в співпраці західних інститутів з російськими академічними установами, принаймні на час війни» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 26.07*).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Інститут фізіології рослин і генетики (ІФРГ) НАН України з 10 червня по 7 липня традиційно провів науково-практичну конференцію «День поля-2022».

Зважаючи на складні обставини в країні, захід відбувся у формі регіональних науково-практичних конференцій: 10 червня – на базі ПП «Агробізнес-2» (с. Привітне, Білгород-Дністровський р-н, Одеська обл.), 22 червня – АФ «Астарта» (с. Яреськи, Шишацький р-н, Полтавська обл.), 7 липня – дослідного сільськогосподарського виробництва (ДСВ) інституту (смт Глеваха, Васильківський район, Київська область).

Пленарна частина конференції пройшла на полях ДСВ. Зібрання відкрив директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України академік НАН України, Герой України В. Моргун. Він виголосив перед присутніми доповідь «Творчий внесок нової генетики в забезпечення продовольчої безпеки і хлібного достатку нашої країни». Директор Інституту охарактеризував науковий потенціал ІФРГ НАН України, зазначив, що за понад 60 років творчої праці в Інституті створено 170 зареєстрованих сортів, окреслив стратегічний напрям селекційної роботи – висока продуктивність сортів у поєднанні зі стійкістю до інших чинників, насамперед до посухи. Високоінтенсивні сорти озимої пшениці селекції інституту – Смуглянка, Золотоколоса, Фаворитка та Астарта вперше за всю історію України сформували рекордні врожаї в 115–140 ц/га. Академік В. Моргун відзначив роль створених сортів у забезпеченні продовольчої проблеми: валовий збір

зерна з сортів озимої пшениці селекції інституту суттєво перевищує потреби нашої країни в продовольчому зерні.

Доповідач відмітив, що ліцензії на вирощування сортів озимої пшениці селекції інституту придбали не лише вітчизняні, а й великі міжнародні компанії, які працюють на теренах України. Таке широкомасштабне впровадження пояснюється насамперед унікальними якостями нових сортів та їх високою врожайністю.

З доповідями також виступили член-кореспондент НАН України О. Рибалка «Сорти злаків для продуктів функціонального харчування», член-кореспондент НАН України В. Швартау «Основи формування продуктивності за економії ресурсів в рослинництві» та директор компанії «Індіго Агрікалче Україна» (США), кандидат сільськогосподарських наук Є. Санін: «Біологічні засоби підвищення врожайності культур в умовах дефіциту вологи та поживних речовин компанії “Індіго Агрікалче”».

Після пленарної частини учасники конференції відвідали демонстраційні поля, оглянули ділянки сортів-інновацій озимої пшениці селекції та взяли участь у роботі круглого столу. На дослідних ділянках гості ознайомилися із новим поколінням озимої пшениці, створеної в Інституті, з високою продуктивністю, якістю зерна та стійкістю до посухи. За круглим столом учасники конференції обговорили критичні фактори розвитку науки та агровиробництва (війна, брак пального, здорожчання добрив, енергоносіїв та інше) та заходи до їх подолання.

У роботі форуму взяли участь науковці, керівники, фахівці й менеджери вітчизняних агрохолдингів, господарств різних форм власності, представники обласних департаментів агрополітики, обласних, районних та військових адміністрацій, представники фірм та ЗМІ. Загалом у роботі регіональних науково-практичних конференцій «День поля-2022» взяли участь понад 200 осіб.

За інформацією Інституту фізіології рослин і генетики НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 27.07*).

***

Сільське господарство України в умовах воєнного стану: уроки для суспільства і політиків

Про поточну ситуацію в українському агропродовольчому секторі, можливі шляхи його трансформації, сучасну аграрну структуру в Україні та найважливіші детермінанти її розвитку за останні 30 років, а також про збитки українського сільського господарства внаслідок війни доповідала член-кореспондент НАН України О. Бородіна на засіданні Ради з питань розвитку сільського господарства та сільських територій при Президентові Республіки Польща в червні 2022 р. на запрошення Польської академії наук.

Учена підкреслила, що українське сільське господарство характеризується деформованою аграрною структурою, що включає:

1) індивідуальний сектор, орієнтований на традиційні товари і внутрішній споживчий ринок, забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки;

2) корпоративний сектор, до складу якого входять агрохолдинги й великі сільськогосподарські підприємства зі значною часткою іноземного капіталу, орієнтованого на постійне розширення монокультуризації та експорту.

В умовах воєнних дій першочерговим завданням українського аграрного сектора стало надійне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією та продовольством – і тут фермери й особисті селянські господарства продемонстрували свою ключову роль у збереженні та розвитку локальних ринків і ланцюгів постачань продовольства. Отже, на практиці було продемонстровано висновок класичної агроекономічної теорії: головною підвалиною стійкості дрібного сільського господарства є не економічні переваги його над великим господарством, а та поважна обставина, що велике господарство діє як капіталістичне підприємство заради прибутку і ренти, а дрібне – для забезпечення існування самого виробника. Селянин-фермер не припинить вести господарство навіть тоді, коли воно не дає йому нічого, крім пересічної заробітної платні. Через це дрібне сільське господарство може існувати й розвиватися за значно меншого доходу, ніж велике капіталістичне.

Наразі перед українським сільським господарством стоїть вибір між двома можливими сценаріями подальшого розвитку. За першого з них – у межах повоєнної відбудови Україна відновлює довоєнну структуру сільського господарства і продовжує політику щодо аграрного сектора з подальшою надмірною підтримкою агрохолдингів. Однак такий сценарій був би однозначно несприятливим для держави й суспільства.

Другий сценарій передбачає зміну аграрної політики на сталу та побудовану на забезпеченні рівних прав на розвиток для всіх груп суб'єктів, які беруть участь у сільськогосподарському виробництві, включно з прозорим і справедливим доступом до сільськогосподарських та інших земель, виробничих ресурсів, вільним доступом до збуту й конкуренцією на справедливій основі. Наслідком застосування цих підходів стане зміна аграрної структури, що дозволить сімейним фермам використовувати свій виробничий потенціал для створення суспільних благ і місцевого розвитку, а також сприятиме забезпеченню адаптації аграрної структури України до ЄС.

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 21.07).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Ю. Половинчак, кер. НЮБ НБУВ

А. Бергелський, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р.)

Стаття присвячена виявленню оптимальних стратегій формування бібліотечних колекцій візуального контенту на прикладі образотворчих матеріалів різного походження, що створюються для поширення в соціальних мережах в умовах воєнного вторгнення 2022 р. Обґрунтовано доцільність такого депонування з огляду на впливовість комунікації у соціальних мережах. Ефективність такої комунікації та значущість створеного в її процесі контенту пов'язується з властивістю соціальних медіа проявляти й консолідувати інформацію, впливаючи на формування суспільних думок, поглядів, настроїв. Паралельно із цінністю такої інформації як джерела для поточних та майбутніх досліджень у різних царинах гуманітаристики наголошено на її плинності й знаковості впродовж короткого проміжку часу. Ці фактори визначають необхідність консолідованих зусиль фахівців із моніторингу, фіксації, систематизації відповідного контенту та представлення їх у бібліотечних базах даних.

У процесі реалізації проєктів зі збору візуального контенту запропоновано як теоретичну базу концепції креалізованого тексту, інтернет-фольклору та сторителінгу, базуючись на яких у роботі слід враховувати такі характеристики візуального контенту як колективність, варіативність, імпровізаційність, світоглядну заангажованість.

У статті запропоновано основні критерії первинної систематизації матеріалу в процесі моніторингу й відбору. До попередньої інформації про джерела віднесено метадані, назву, авторство, походження, ключові слова. Обґрунтовується доцільність супроводу відбору першоджерел анотацією, визначення за можливості місця і дати події чи явища, яких стосується контент, персоналій та інституцій, з якими він пов'язаний.

Ключові слова: соціальні медіа, бази даних, війна, візуальний контент, пост фольклор, мем, креалізований текст.

Останні вісім років українське суспільство живе в умовах війни. Цей досвід істотно впливає на всі соціокультурні процеси: ідентифікаційні, світоглядні, творчі; сприяє переосмисленню власної історії, ціннісних орієнтацій, перегляду світоглядних преференцій. Водночас останнє десятиліття з повсюдним поширенням засобів фото-, відео-, аудіофіксації (особисті телефони з камерами / диктофонами високої якості, а також популярність відповідних практик) у поєднанні з доступністю майданчиків для моментальної публікації із максимальною аудиторією з досить низьким рівнем передпублікаційного модерування (соціальні медіа різного спрямування) фактично сформувало ситуацію, за якої людство вперше має змогу спостерігати за війною в прямому ефірі. Звісно, нинішній етап російської агресії проти України – не перший конфлікт епохи соцмереж, проте за рівнем масштабу протистояння і водночас інформаційного супроводу – він однозначно безпрецедентний. Так само він безпрецедентний за рівнем продукованого контенту дуже різної якості (від аматорського, що випадково в ключовий момент у ключовому місці фіксує унікальні явища чи

події, до високопрофесійного та такого, що має значну мистецьку цінність); призначення (документування повсякдення війни чи бойових операцій, фіксація воєнних злочинів; розважальні чи пропагандистські матеріали); цінності (від інформаційного шуму до унікальних доказів чи впливових / знакових символів епохи).

З точки зору сучасної гуманітаристики, що сьогодні прямо чи опосередковано виконує завдання фіксації і досліджень нинішньої війни та особливостей реакції на неї соціуму, продукований контент є безцінним і унікальним джерельним масивом для актуального та ретроспективного осмислення суспільного досвіду. Широкомасштабне вторгнення 2022 р. інтенсифікувало всі аспекти соціокультурних зрушень останнього десятиліття – як суспільне переживання, так і потребу їх інтелектуальних та мистецьких рефлексій. При цьому кількість і швидкість продукування інформації надзвичайно висока, а інформаційні майданчики її репрезентації не відзначаються надійністю з точки зору збереженості: по-перше, це не входить у пріоритети соціальних медіа, по-друге, слід зважати на цензурну політику їх адміністрацій, що не виключає видалення важливого контенту з низки причин; по-третє, пошукові системи, вмонтовані в соціальні медіа або пов'язані з ними, не призначені для ефективного виявлення контенту, що може бути цінним із наукової точки зору. Відтак, проблемою для майбутніх дослідників обіцяє стати якісна і репрезентативна наповненість джерельної бази: збереженість фото, відео, графічної інформації, текстів через ненадійність майданчиків (особисті сторінки соціальних мереж, сайти регіональних видань) – загроженість такої інформації особливо в умовах війни і інформаційного надвиробництва надзвичайно висока.

Ці фактори визначають необхідність консолідованих зусиль фахівців із моніторингу, фіксації, систематизації відповідного контенту та представлення їх у спеціальних базах даних. Уже сьогодні реалізуються десятки проєктів різного спрямування: державні проєкти документування втрат і злочинів, проєкти правозахисників, екологів, журналістів; над поповненням фондів документами, пов'язаних із війною, працюють архівісти, бібліотекарі, культурологи, антропологи, соціологи, психологи та інші фахівці. Сьогодні важливе завдання – максимально повно виявити, відібрати, зафіксувати, систематизувати й забезпечити опис та облік різних видів документів, що стануть частиною великого архіву з історії російсько-української війни. Реалізація цих проєктів водночас актуалізує питання науково виважених підходів до процесу виявлення, фіксації, відбору, систематизації та зберігання документів, згенерованих в інтерактивному інформаційному просторі соціальних медіа з урахуванням таких їх характеристик як нелінійність, мультиформатність, гіпертекстуальність, незавершеність, колективне авторство.

Аналіз останніх напрацювань фахівців установ пам'яті щодо наукової проблеми збереження цифрової спадщини [1, 2] дав змогу зробити висновок про те, що для наявної практики та її теоретичного осмислення

пріоритетними є збереження та представлення в інформаційному просторі оцифрованих документів фондів бібліотек, архівів, музеїв, тоді як практики роботи з матеріалами, створеними в цифровому середовищі, хоч і реалізуються та репрезентуються, але в менших масштабах. Також варто наголосити на тому, що робота зі збереження матеріалів, створених у цифровому середовищі, зосереджена головним чином на збиранні й зберіганні офіційних сторінок соціальних медіа як нового виду інформації державних органів [3, 4]. Водночас поза увагою існуючих проєктів залишається величезний пласт інформації, що відображає сучасні соціокультурні процеси, але залишається поза рамками офіційного дискурсу та має при цьому не менший інтерес для дослідників різних напрямів. Вивчення, кумуляція та забезпечення зберігання цих масивів інформації – у сфері практичної та теоретичної діяльності бібліотек, зокрема їх спеціальних підрозділів.

Цей висновок актуалізує визначення стратегій архівування мережевих інформаційних ресурсів. Проведений аналіз діяльності із забезпечення збереженості матеріалів інтерактивного простору різними бібліотеками та архівами дав змогу виокремити та охарактеризувати систему підходів до кумуляції національного наративу інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору:

- автоматичне «захоплення» контенту, тобто процес фіксації електронних документів мережі в певний проміжок часу, що здійснюється пошуковими роботами, які аналізують змістове наповнення ресурсу з подальшим занесенням посилань на нього в індексну базу;

- аналітичний підхід: визначення тематики та джерел із подальшим відбором, систематизацією та попереднім аналізом зафіксованих матеріалів – відповідна практика напрацьовується, зокрема, інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ;

- модеруючий підхід: бібліотека використовує характеристики інтерактивності для реалізації колаборативних проєктів (або їхніх елементів);

- визначає тематику, формат інформації, створює відповідні майданчики (сайти або сторінки), де може бути опублікований користувацький контент та мобілізує користувацький потенціал для кумуляції інформації. На сучасному етапі відсутня єдина універсальна стратегія кумуляції цифрової спадщини інтерактивного простору. Всі названі підходи – автоматичний, аналітичний, модеруючий – мають як свої переваги, так і недоліки. Очевидно, що оптимальним є поєднання різних підходів, виходячи із специфіки інформації, що потребує архівування та збереження вибіркового збирання інформації за критеріями суспільної, наукової, історичної або культурної цінності; архівування національних сегментів мережі Інтернет – «мережевої україніки» та «блогової україніки» як її складової [5].

Предметом нашого дослідження є візуальний контент, продукований чи поширюваний у соціальних медіа. Причини такої уваги полягають у значущості – соцмедіапростір сенсотворення, до якого залучені великі групи.

Учасники є не лише аудиторією, а й співтворцями, таким чином продукovanі / поширювані сенси є більш стійкими. Соціальні медіа забезпечують максимальну аудиторію, є важливою магістраллю експорту сенсів для зарубіжної аудиторії, а також забезпечують швидкість поширення й переосмислення. Водночас специфіка побутування інформації вимагає особливих підходів [6] та врахування специфіки відповідного контенту [7] та його особливого значення в умовах воєнного часу.

Як інтенсифікація творення, так і важливість збереження визначається низкою завдань, що їх суспільство вирішує через колективну творчість: спільні рефлексії, реалізовані через посередництво соціальних медіа, забезпечують, з одного боку, психологічний ефект витіснення, є способом пом'якшення стресу й травми; працює на каналізацію емоцій – спільне переживання (від історичного приговорювання / приспівування до сучасного перепощування – републікація чи взаємодія з дописами інших – вподобання, коментування) стають частиною колективної рефлексії. Крім того, ідеться про важливий інструмент боротьби з чужими сенсами та наративами, принципово важливими в умовах сучасної війни, маємо на увазі деконструкцію та сміх як її важливу складову.

Отже, контент, продукований українським суспільством у період військового загострення і фактично екзистенційного виклику, є надзвичайно важливим джерелом для дослідження цілої низки суспільних явищ: від інформаційної мобілізації з метою взаємопідтримки та протидії ворогу, до способів осмислення себе й ідентичнісної революції. Зважаючи на природу сучасного постмодерного нарративу, візуальні елементи займають у ньому значне місце. До візуального контенту відносимо плакати, мему, інфографіку, створені та/або трансльовані / поширювані в період повномасштабного вторгнення 2022 р. Актуальність саме такого відбору в значущості інформації як впливової у соціокультурних комунікаціях. Критерієм впливовості вважаємо впізнаваність, обговорюваність, тиражування класичними ЗМІ, врешті – комерціалізацію (як показник суспільного запиту).

Акумуляція візуального контенту передбачає вироблення критеріїв до його відбору та попереднього осмислення, відтак – напрацювання підходів до оцінки та систематизації. Як теоретичну базу для цього опрацювання видається перспективним використання концепції креалізованого тексту – для позначення текстів, фактура яких складається з вербальної і невербальної (належних до інших знакових систем) частин. Креолізованість, що розуміється як наявність у тексті графічної інформації, є логічним наслідком мультимедійності як характеристики комп'ютерного дискурсу. Креолізований текст, таким чином, є текстом змішаного типу, що містить вербальний та іконічний елементи, в бібліотечній практиці є об'єктом депонування, що потребує спеціальних підходів у силу складності структури.

Для оцінки способів поширення та трансформацій досліджуваного візуального контенту вважаємо ефективним застосування концепції інтернет-

фольклору та мему як одного з підвидів, базуючись на яких у роботі слід враховувати такі характеристики візуального контенту як колективність, варіативність, імпровізаційність, світоглядну заангажованість. До спонтанного розповсюдження обирається не будь-яка інформація, а насамперед та, що залишає користувачів небайдужими. Традиційно так само розповсюджували анекдоти, жарти й посилання на медіаоб'єкти розважального характеру [8]. Інтернет-мем розглядається як одиниця публічного дискурсу, що має метафоричну функцію – один з основних засобів міфологічної репрезентації дійсності, інтерпретативна категорія, що використовується з метою структурування картини світу. Така метафора-мем виникає як образне вираження настрою акторів дискурсу, за умови поширення – ілюструє цей настрій для решти аудиторії. Емоційний образ метафори-мема містить у собі, крім переконливої сили, афективної реакції на факт ще й коротку історію, згорнуту в цій метафорі (ту ситуацію, яка породила це висловлювання або візуальний образ). Недолік метафори-мема як виразного та пояснювального засобу полягає в обмеженості ареалу поширення: вона часто незрозуміла за межами мережевої спільноти. Виходячи з цього, одним з елементів супровідної інформації в процесі відбору візуального контенту визнано за доцільне фіксувати обставини створення (дата, місце, фактаж, що стосується події, явища чи особи, покладених в основу сюжету), дотичні персоналії чи інститути. Зважаючи на вірогідність зв'язку декількох подій у рамках досить вузького воєнного дискурсу, запроваджено визначення ключових слів, що дадуть змогу визначити пов'язані сюжети. Найбільш ясний зміст для максимально широкої аудиторії традиційних ЗМІ мають політичні метафори-меми завдяки контексту їхньої появи.

Аналіз впливовості та ефективності тих чи інших графічних об'єктів може базуватися на концепції сторітелінгу – медійного інструмента сучасної комунікації, що широко застосовується в комерційних, рекламних, корпоративних цілях для впливу на емоційну, пізнавальну та мотиваційну сфери реципієнтів. Водночас створення й розповідь сюжетних історій на основі реальних життєвих фактів є ефективним навчальним прийомом, який сприяє розвитку мовної компетентності та дає змогу вирішити різні комунікативні завдання. Аналіз сторітелінгу показав, що особливої актуальності він набув завдяки принципам подачі інформації: в імпліцитній формі, ненав'язливо відбувається вплив на аудиторію, завойовуються її довіра й лояльність, внаслідок чого реципієнти самостійно ухвалюють рішення та роблять відповідні висновки. Встановлено, що для досягнення високого рівня впливу на цільову аудиторію історія повинна: бути правдивою, емоційною, відзначатись актуальністю та новизною, містити ідею, яскравий персонаж чи образ, мати динамічний сюжет, нерідко з ефектом неочікуваності, логічний висновок, інтригувати до кінця і (для електронних версій) супроводжуватися якісним контентом. Незважаючи на визначені алгоритми побудови історій і типові змістові структури їхніх

сюжетів, наразі спостерігається тенденція до створення сторітелінгу не за шаблонами. Головний принцип, який зумовлює вибір теми, ідеї, специфіку мовної організації історій – це адаптація до цільової аудиторії. Особливої уваги заслуговує сторітелінг «прямої дії», який останнім часом поширився в соцмережах. Його мета – привернути увагу читацької аудиторії до актуальних проблем сьогодення, вплинути на емоції та поведінку користувачів соцмереж через вербальні й невербальні засоби [9, 10].

Отже, візуальний контент, створюваний і трансльований в інтерактивному просторі, є важливим елементом суспільної реакції на широкомасштабну війну й водночас складовою колективної рефлексії цих подій. Саме цим визначається значущість такого контенту як джерела для різних досліджень соціокультурних процесів і відповідно потреба його фіксації та збереження. Інтерактивна природа такого контенту впливає на особливості його низького рівня збереженості та актуалізує завдання депонування установами пам'яті. Завдання такого депонування вимагає визначення основних критеріїв первинної систематизації матеріалу в процесі моніторингу й відбору. До попередньої інформації про джерела віднесено метадані, назву, авторство, походження, ключові слова. Доцільним є супровід відбору першоджерел анотацією, визначення за можливості місця і дати події чи явища, яких стосується контент, персоналій та інституцій, з якими він пов'язаний.

Список бібліографічних посилань

1. Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації. (2020). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003844>.

2. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2020. Вип. 25. С. 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>.

3. Карпюк Д. Мережеві документи соціальних медіа як об'єкт депонування. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2015. Вип. 42. С. 42–51.

4. Критерії відбору веб-ресурсів як складової НАФ і джерела комплектування Центрального державного електронного архіву України : методичні рекомендації / уклад.: С. Г. Кулешов, П. М. Марченко. Київ, 2009. 13 с.

5. Половинчак Ю. Діяльність бібліотек із збереження цифрової спадщини інтерактивного простору. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 49. С. 123–132. <https://doi.org/10.15407/np.49.123>.

6. Половинчак Ю. Стратегії дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 366–381. <https://doi.org/10.15407/np.43.366>.

7. Половинчак Ю. Конвергентні процеси в сучасному інфопросторі: трансформації текстів, практик, ієрархій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 46. С. 31–44. <https://doi.org/10.15407/np.46.031>.

8. Грищенко І. В. Модифікація побутування фольклору в інформаційну добу. *Вчені зап. ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Т. 33 (72). № 1. Ч. 3. 2022. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-3/20>.

9. Побідаш І. Л. (2019). Сторітелінг: ознаки «гарної» історії. *Обрії друкарства*. 2019. № 1 (7). С. 144–150. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2019.1\(7\).169575](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2019.1(7).169575).

10. П'ятецька О. Сторітелінг як поліфункціональний інструмент сучасної комунікації: мовностилістичні особливості. *Актуальні проблеми укр. лінгвістики: теорія і практика*. 2019. Вип. 39. С. 106–121. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2019.39.106-121>.